

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

А.В. Бурковська

Гроші та кредит

Курс лекцій

Миколаїв
2014

Затверджено на засіданні кафедри фінансів і кредиту обліково-фінансового факультету Миколаївського національного аграрного університету від **21.01.2014 р.**, протокол № 7.

ТЕМА 1. СУТЬ І ФУНКЦІЇ ГРОШЕЙ.

План

1. Концепції походження грошей.
2. Форми грошей, їх еволюція.
3. Функції, які виконують гроші.
4. Сучасна економічна роль золота (дорогоцінних металів).

1. КОНЦЕПЦІЇ ПОХОДЖЕННЯ ГРОШЕЙ.

Гроші як найдавніше явище у житті суспільства завжди привертали до себе увагу науковців. Перші висловлювання про них були ще у працях Платона, Аристотеля, літописах Київської Русі. Але дослідження суті грошей, формування їх наукових теорій почалися за умов розвитку капіталізму. Більшість дослідників теорії грошей пов'язують їх походження з розвитком сфери товарного обміну. Ще до виникнення грошей людство обмінювало безпосередньо товари на товари (тобто використовувався бартер $T1 - T2$). Досвід багатовікового господарювання у всіх народів світу підтверджує, що найдоцільнішим є обмін товарів через гроші ($T1 - Г - T2$). Виникнення їх значно полегшило товарний обмін. Гроші виникли внаслідок стихійного виділення з безлічі товарів одного, найпридатнішого за своїми фізичними властивостями виконувати роль загального еквівалента.

Гроші – це специфічний товар, що має властивість обмінюватися на будь-який інший товар, тобто є загальним еквівалентом.

Але й після завершення формування грошей як самостійного економічного явища носієм їх протягом тисячоліть були товари в натурально-речовому вигляді (срібло і золото). Золото набуло подвійного існування – як товар і як гроші. Проте історія свідчить, що роль золота як грошей є минущою. Під час демонетизації золота економічна думка дійшла висновку, що гроші не адекватні золоту, вони – щось інше, складніше, що не

може бути виражене навіть благородними металами. Замість золотих монет сферу обігу стали обслуговувати неповноцінні паперові, кредитні гроші, які не мають власної вартості. Їх поява стала можливою лише за умов суспільної угоди – державної гарантії щодо їх повноцінності.

В економічній літературі традиційно виділяють дві основні **концепції походження грошей**:

- **раціоналістичну** – гроші виникли як результат певної раціональної угоди між людьми через необхідність виділення спеціального інструменту для обслуговування сфери товарного обігу (Аристотель, П.Самуельсон);
- **еволюційну** – гроші виділяються із загальної товарної маси як найбільш придатні для виконання функціональної ролі грошового товару. Той чи інший товар стає грошми лише в межах певної суспільної форми товарного виробництва і обігу. Тільки на цій основі гроші стають ефективним інструментом контролю за рухом товарів. Ця концепція підкреслює об'єктивний характер виникнення грошей (А.Сміт, Д.Рікардо, К.Маркс).

Еволюційна концепція не заперечує ролі раціонального фактора в створенні грошей, передусім ролі (не визначальної, конституційної, а коригувальної, трансформаційної) держави. Тобто **держави** не створює гроші як економічне явище, не зачіпає їх суті, а змінює зовнішні атрибути (форму) грошей для ефективнішого їх використання. Наприклад, металевим грошам держава надала форму монети, золоті гроші замінила неповноцінними кредитними грошми, визначає номінал, форму, порядок емісії грошових знаків.

Гроші не декретуються державою, а їх поява спричинюється власне **ринковою** економікою, бо :

- саме ринок аргументує об'єктивну потребу в грошах;
- ринок висуває жорсткі вимоги до носія грошових функцій;
- кількість грошей в обігу визначається об'єктивними закономірностями.

Питання механізму еволюції грошей як економічної категорії залишається відкритим також і для сучасної науки.

2. ФОРМИ ГРОШЕЙ, ЇХ ЕВОЛЮЦІЯ

Гроші пройшли складний процес свого розвитку, зміни форм і видів. У своїй еволюції вони виступали у формі **товарних (металевих), символічних (паперових), кредитних і кредитно-електронних** грошей. Сучасний стан форми грошей не є завершальною фазою.

З самого початку формування ринку на роль грошей висувалися **предмети першої необхідності** (худоба, зерно, риба, сіль), потім - **предмети розкоші** (прикраси – намисто з черепашок, перли, хутра тощо). Форма грошей збігалася з формою (споживною вартістю) цих товарів.

З відокремленням від землеробства ремесла відбулось прискорення розвитку ринку, потрібні були нові гроші: однорідні, портативні, економічно подільні, здатні тривалий час зберігати свою вартість. Так **товарні гроші** були витіснені стихійно запропонованими ринком – **металевими** (зливки, потім монети зі срібла і золота). Функція таврування злиwkів (монет) перейшла від купців до держави. **Монета** (лат.) – грошовий знак, випущений державою та виготовлений з металу (золото, срібло, нікель тощо). Монети мали квадратну, овальну, неправильну і круглу форми. **Повноцінною** вважали монету, лігатура (вміст інших металів для міцності) якої не перевищував 10%. Історично монетарство походить з античної Греції. Найбільш поширеним воно було в Римі, де був перший у світі монетний двір при храмі Юнони Монети.

Нові вимоги до грошей – економічності – призвели до карбування **білонної** (розмінної, з дешевого металу, неповноцінної) монети. Емісія монет приносить державі **дохід (сеньйораж)**, який створюється при перевищенні номінальної вартості монети над реальними витратами на її виготовлення.

Паперові гроші – це представники повноцінних грошей або номінальні знаки вартості, що мають примусовий курс. Їх вартість визначається тією кількістю товарів (послуг), які можна купити за ці паперові гроші. Історично

вони виникли в результаті металевого обороту і з'явилися в обігу як замітники срібних або золотих монет.

Етапи переходу до паперового грошового обігу:

- 1) стирання монет, у результаті чого повноцінна монета перетворюється в знак вартості;
- 2) свідоме псування металевих монет державною владою, тобто зниження металевого вмісту монет з метою одержання додаткового доходу в казну;
- 3) випуск казною паперових грошей з примусовим курсом для отримання емісійного доходу.

Емітенти паперових грошей – державне казначейство або центральний банк. Сучасною формою паперових грошей є **банкноти** (банківські білети) – грошові знаки, що випускаються в обіг центральними емісійними банками (національними банками). Виготовлення паперових грошей потребує застосування певної кількості елементів захисту (чим більший номінал – тим більш надійний захист від підробок).

Відмінності золотих і паперових грошей

Золоті гроші	Паперові гроші
<ul style="list-style-type: none">- Повноцінні- Мають суттєву внутрішню вартість- Виникають у результаті історичного розвитку товарного обігу- Є мірою вартості всіх інших товарів	<ul style="list-style-type: none">- Представники золота- Випускаються державним казначейством або центральним банком і перебувають в обігу з примусовими курсами- Є заміниками повноцінних грошей- Служать засобом фіксації вартісних пропозицій

В Україні перші паперові гроші (асигнації – своєрідні банківські зобов'язання-розписки на одержання монети) з'явились в обігу в 1769 р.- з випуском їх у Росії. У 1917-1920 рр. в Українській Народній Республіці були запро-

ваджені власні національні паперові гроші – Державний кредитовий білет вартістю 100 (25 і 50) карбованців. У грошовому обігу того часу в різних регіонах України використовувались гроші місцевого друку, що забезпечувало потребу у дрібних, розмінних купюрах. У складі СРСР Україна не мала власних національних державних грошей. Після 1991 р. доводилося друкувати національні гроші за кордоном. Лише з березня 1994 року почалося друкування національних грошей – карбованця і гривні – в Україні.

Кредитні гроші – це узагальнена назва різних видів грошей (вексель, банкнота, чек), що виникають внаслідок розвитку кредитних відносин як заміщення майнових боргових зобов'язань приватних осіб і держави.

Вексель – цінний папір, що засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання строку визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю). Бувають векселі прості та переказні.

Простий вексель – виписується боржником на ім'я кредитора із зобов'язанням виплатити йому в зазначений термін вказану суму.

Переказний вексель – виписується кредитором як наказ боржнику виплатити у зазначений термін йому (або вказаній ним третій особі) певну суму грошей.

Індосамент – передача векселя як платіжного засобу іншим особам з передавальним написом на його звороті.

Банкнота – банківський білет, грошовий знак, що випускається в обіг центральним емісійним банком, забезпечений усіма активами банку та масою товарів, що належать державі.

Чек – письмовий наказ власника поточного рахунку банку про виплату певній особі вказаної в ньому суми грошей.

Таким чином, гроші – складна економічна категорія. Їх особливість полягає у системній багатофункціональності. Остаточної форми існування грошей не визначено допоки еволюціонує людство.

3. ФУНКЦІЇ, ЯКІ ВИКОНУЮТЬ ГРОШІ

Функція грошей – це певна дія чи „робота” грошей щодо обслуговування руху вартості в процесі відтворення.

Міра вартості – функція, в якій гроші забезпечують вираження і вимірювання вартості товарів, надаючи їй форму ціни. **Ціна** – грошове вираження вартості товару.

Засіб обігу функція, в якій гроші виступають як посередник в обміні товарів і забезпечують їх обіг (T1-G-T2).

Засіб платежу – це функція, в якій гроші обслуговують погашення різноманітних боргових зобов'язань між суб'єктами економічних відносин. В цій функції виникають кредитні гроші.

Засіб нагромадження – це функція, в якій гроші обслуговують нагромадження вартості в її загальній абстрактній формі. Цю функцію виконують паперові, депозитні, електронні гроші, зараз цю функцію виконує і золото.

Світові гроші – це комплексна функція, в якій гроші обслуговують рух вартості в міжнародному економічному обороті та забезпечують реалізацію взаємовідносин між країнами (СДР, USD, EUR, GBR, JPY).

Інформаційна - функція, в якій гроші передають інформацію про культурні й історичні цінності країни-емітента, дату емісії, номінал грошової одиниці та ступені її захисту.

4. СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА РОЛЬ ЗОЛОТА (ДОРОГОЦІННИХ МЕТАЛІВ)

Золото відноситься до дорогоцінних (рідкісних, коштовних) металів. На сучасному етапі економічного розвитку золото є не лише товаром, а і банківським металом.

Кожна країна світу намагається збільшити свої золоті запаси для забезпечення гарантії своєї платоспроможності. Адже золотом можна

сплатити свої борги, а також застосовувати золото в якості забезпечення при кредитних відносинах між країнами.

На лідируючі позиції по видобутку золота виходять Південно-Африканська Республіка (близько 70% загальносвітового видобутку золота щороку) та Китай. Найвідомішими родовищами України є : Мужіївське, Рахівське, Брегівське – в Закарпатті та Кіровоградське (де видобуто перші 0,5 кг золота самостійної України, з якого зроблено символ влади – тризуб). Загальна кількість золота в Україні перевищує 8 т. У царській Росії на початок 19 ст. налічувалось понад 40 т золота, в 1953р. у СРСР – 2050 т. СРСР щорічно продавав за кордон, особливо в останні роки перебудови, колосальну кількість цього благородного металу. Так, у 1989 р. було вивезено 245,5 т, а в 1990 р. - 474,6 т золота.

Максимальна кількість золотих резервів – 77% від загального світового запасу – припадає на промислово розвинені країни (США, Німеччина, Франція, Швейцарія, Італія, Нідерланди, Бельгія, Японія, Велика Британія, Португалія, Росія).

Загальна кількість золота, якою користується сьогодні людство і яке знаходиться в банках, у приватних осіб, у вигляді монет, зливків, прикрас, накопичувалася тисячоліттями. З 1493 по 1993 рр. тобто за 500 років, було взято на облік 110 тис т видобутого золота.

У середньому на планеті щорічно видобувається близько 1350 т цього благородного металу, який використовується в електронній промисловості для створення комп'ютерів і космічної апаратури. Тільки електронна індустрія Японії використовує щорічно понад 50 т золота. Приблизно 65 т золота іде на зубопротезування. Все інше осідає в приватних колекціях, сховищах та використовується для карбування монет.,

Тезаврація (від грецького *tezauros* – скарб) – це процес нагромадження скарбів. В період інфляційних процесів сама тезаврація допомагає зберігати золоті запаси країни.

Види тезаврації:

А) приватна;

Б) державна.

На світовому ринку вартість дорогоцінних металів, у тому числі і золота, визначається за тройську унцію

$$1 \text{ o.z.} = 31,10345 \text{ г.}$$

У світі існують спеціальні центри торгівлі золотом, де здійснюється регулярна його купівля-продаж. Це **ринки золота (золоті аукціони)**. Золото на ринки поставляється у вигляді стандартних зливків:

- міжнародного зразка (400 тройських унцій = 12,5 кг з пробою не менш як 995);
- великих зливків (з пробями від 900 до 916,6 і вагою в кілька кг);
- малих зливків (до 990 г).

Об'єктами операцій на ринках золота виступають також золоті монети як старого карбування, так і сучасні ювілейні та сувенірні монети.

Сьогодні функціонує понад 50 ринків золота:

- у Західній Європі (Цюрих, Париж, Лондон, Женева та ін) – 11;
- в Америці - 14, у т.ч. 5 – у США;
- в Азії – 19;
- в Африці – 8.

Провідне місце належить ринкам золота в Лондоні та Цюриху.

Залежно від режиму, який надає держава, ринки золота поділяють на:

- світові (Лондон, Цюрих, Нью-Йорк, Гонконг, Дубай та ін.);
- внутрішні вільні (Париж, Мілан, Стамбул, Ріо-де-Жанейро);
- місцеві контрольовані (Афіни, Каїр);
- чорні (Бомбей та ін.).

В часи, коли золото виконувало функції грошей і використовувалось в грошовому обігу (до моменту демонетизації золота – процесу вилучення золота з обігу в 1933-1978 рр.), вартість грошової одиниці підкріплювалась золотом. Сьогодні в усіх країнах світу діє **фідучіарний** характер

забезпечення грошової одиниці, який передбачає забезпечення грошової одиниці не золотом, а цінними паперами.

ТЕМА 2. ГРОШОВИЙ ОБОРОТ І ГРОШОВА МАСА

ПОНЯТТЯ ГРОШОВОГО ОБОРОТУ

Грошовий оборот - це безперервний рух грошей у процесі виробництва, розподілу, обміну й споживання національного продукту, який здійснюється шляхом безготівкових розрахунків та через обіг готівки.

Суб'єктами грошового обороту є всі юридичні та фізичні особи, які беруть участь у виробництві, розподілі, обміні та споживанні національного продукту.

Суб'єкти грошового обороту:

- 1) *Фірми* (забезпечують створення і реалізацію національного продукту);
- 2) *Домашні господарства* (забезпечують виробництво нац. продукту (робоча сила) і його кінцеве споживання);
- 3) *Державні структури* (забезпечують розподіл вартості створеного національного продукту);
- 4) *Фінансові посередники* (суб'єкти грошового ринку, що здійснюють перерозподіл грошових коштів).

Основні ринки в моделі грошового обороту:

- 1) *Ринок продуктів* (забезпечує реалізацію створеного фірмами національного продукту);
- 2) *Ринок ресурсів* (шляхом купівлі-продажу здійснює перерозподіл ресурсів, необхідних для виробництва);
- 3) *Грошовий ринок* (забезпечує акумуляцію вільних грошових коштів суб'єктів господарювання);
- 4) *Світовий ринок* (здійснює зв'язок із «зовнішнім» світом (через експортно-імпортні операції та приплив-відплив капіталу)).

Модель грошового обороту

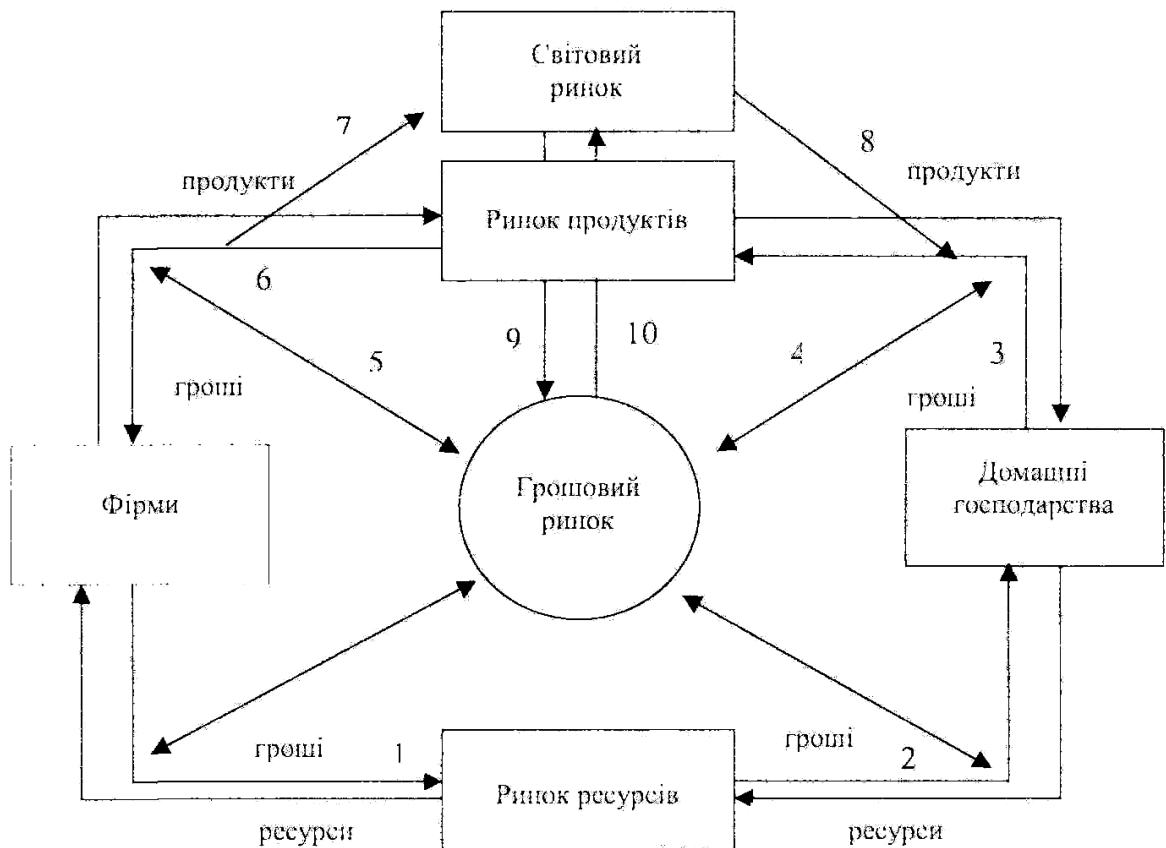
На *мікроекономічному* рівні грошовий оборот обслуговує кругообіг індивідуального капіталу, який здійснюється за формулою:

$$Г-T-... B... - T'-Г',$$

де елементи ($Г-Г'$) — виражають оборот грошей як капіталу.

На *макроекономічному* рівні грошовий оборот обслуговує кругообіг усього суспільного капіталу.

Базова модель грошового обороту на макроекономічному рівні

Грошовий потік - це сукупність платежів, які обслуговують окремий етап процесу розширеного відтворення. Кількість грошових платежів, які здійснюються економічними суб'єктами, становлять у сукупності грошовий оборот (див. базова модель грошового обороту на макроекономічному рівні).

Структура грошового обороту за економічним змістом та формою платіжних засобів:

1. Сектор грошового обігу.
2. Фінансово-кредитний сектор.

2.1 Фіскально-бюджетний оборот.

2.2 Кредитний оборот

Виконуючи функції засобів обігу і платежу, гроші безперервно переміщуються від одного економічного суб'єкта до іншого. Такий характер руху грошей, що обслуговує сферу обміну, називають *грошовим обігом*.

Частину грошового обороту, пов'язану з процесами розподілу вартості ВВП, за якого рух грошей відбувається нееквівалентно, (тобто назустріч грошовому платежу платник не одержує реального еквівалента у формі товарів чи послуг), називають *фінансово-кредитним сектором*.

Структура грошового обороту за формою платіжних засобів:

- 1) *Готівковий*. Гроші рухаються поза банками, безпосередньо обслуговуючи відносини економічних суб'єктів, тому на їх оборот можуть впливати лише його прямі суб'єкти.
- 2) *Безготівковий*. Гроші рухаються по рахунках у банках, не виходячи за межі банківської системи, що створює можливість контролювати грошовий оборот, а також впливати на відносини економічних суб'єктів не тільки їм самим, але й банкам та органам державного управління.

Грошова маса - це сукупність запасів грошей у всіх їх формах, які перебувають у розпорядженні суб'єктів грошового обороту в певний момент.

Грошовий агрегат - це специфічний показник грошової маси, що характеризує певний набір її елементів залежно від їх ліквідності.

Агрегати: M_0 - готівка поза банками;

$M_1 = M_0 +$ депозити до запитання;

$M_2 = M_1 +$ строкові депозити;

$M_3 = M_2 +$ кошти на вкладах за трастовими операціями.

Грошова база - це гроші, які не беруть участі в кредитному обороті та грошовому обігу, але створюють базу для їх розширення.

$$G_0 = M_0 + M_k + M_{рез}$$

де G_0 - грошова база;

M_k - сума готівки в касах банків;

$M_{рез}$ - сума резервів комерційних банків на їх кореспондентських рахунках у НБУ.

Швидкість обігу грошей - це частота переходу грошей від одного суб'єкта грошових відносин до іншого при обслуговуванні процесу реалізації товарів та послуг за певний період.

Формула розрахунку:

$$V = \frac{Q \cdot P}{M},$$

де V - швидкість обігу грошей;

Q - фізичний обсяг товарів та послуг, що реалізовані в даному періоді;

P - середній рівень цін на товари та послуги;

M - середня маса грошей, що перебуває в обороті за даний період.

Фактори, що впливають на швидкість обігу грошей:

1. Обсяг, структура та ефективність суспільного виробництва;
2. Рівень розвитку ринкових відносин;

3. Збалансованість попиту та пропозиції;
4. Рівень інфляції;
5. Рівень розвитку економічної інфраструктури;
6. Рівень розвитку маркетингу.

Закон грошового обігу

Закон грошового обігу: протягом даного періоду для обігу необхідна лише певна, об'єктивно обумовлена маса купівельних і платіжних засобів. Зміст закону виражається рівнянням:

$$M_{\phi} = M_n$$

де M_{ϕ} фактична маса грошей в обігу;

M_n - об'єктивно необхідна для обігу маса грошей.

Якщо: $M_{\phi} > M_n$ - в обігу зайві гроші;

$M_{\phi} < M_n$ в обігу нестача грошей.

Кількість грошей, у середньому необхідних для обігу протягом певного часу (M_n), прямо пропорційна кількості товарів та рівню їх цін та обернено пропорційна середній швидкості обігу грошової одиниці:

$$M_i = \frac{P \cdot Q}{V}$$

де $P \cdot Q$ - сума цін товарів, що реалізуються за певний період;

V - середня кількість оборотів грошової одиниці.

Оскільки не всі товари, що реалізуються, оплачуються негайно, то формула має вигляд:

$$M_i = \frac{\sum P \cdot Q - \sum K + \sum \dot{I} - \sum \hat{A}\ddot{I}}{V}$$

де $\sum K$ - сума продажів товарів і послуг у кредит;

$\sum \dot{I}$ - загальна сума платежів, строк оплати яких настав;

$\sum \hat{A}\ddot{I}$ - сума платежів, які погашаються шляхом взаємного зарахування боргів.

Механізм зміни маси грошей в обороті. Грошово-кредитний мультиплікатор

Випуск в обіг грошових знаків у всіх формах називається *емісією*.

Емісія грошей:

1. *Первинна*. Здійснює ЦБ у готівковій та безготівковій формах;
2. *Вторинна*. Здійснюють комерційні банки у безготівковій формі шляхом грошово-кредитної мультиплікації їх вільних резервів та депозитних вкладів.

ТЕМА 3. ГРОШОВИЙ РИНОК

СУТНІСТЬ ГРОШОВОГО РИНКУ

Грошовим ринком називається сектор ринку, на якому здійснюється купівля та продаж грошей як специфічного товару, формуються попит, пропозиція та ціна на цей товар.

Продаж грошей виступає у формі передачі грошей їх власниками своїм контрагентам у тимчасове користування в обмін на фінансові інструменти, які надають їм можливість зберегти право власності на ці гроші, відновити право розпорядження ними та одержати процентний дохід.

Купівля грошей є формою одержання суб'єктами ринку у своє розпорядження певної суми грошей в обмін на фінансові інструменти.

Фінансові інструменти - це зобов'язання покупців перед продавцями грошей.

Фінансові інструменти:

1. Неборгові;
2. Боргові.

Пряме фінансування - переміщення грошей по каналах ринку безпосередньо від їх власника до того, хто їх потребує для реального використання.

Капітальне фінансування - купівля підприємством грошей в обмін на право участі у його власності (через акції).

Запозичення - купівля підприємством грошей в обмін на зобов'язання повернути їх у встановлений строк з оплатою % (через облігації).

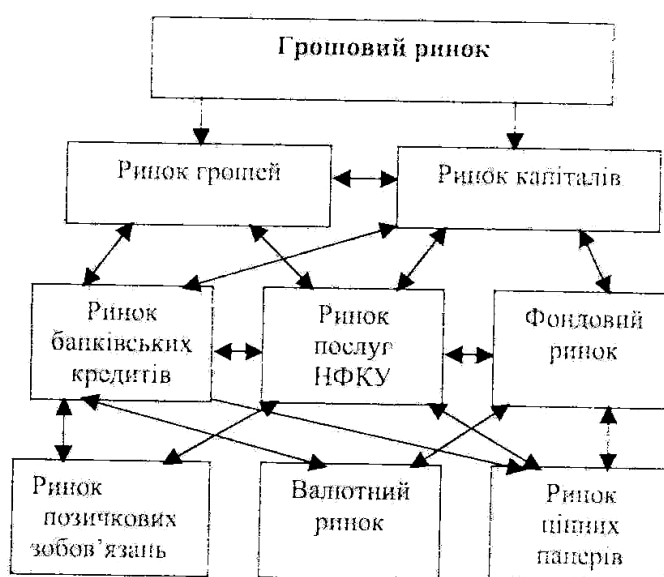
Опосередковане фінансування рух коштів від кредитора до позичальника по каналах ринку через фінансових посередників.

Структура грошового ринку

Вид структуризації:

- I. За економічним призначенням ресурсів
- II. За інституційними ознаками
- III. За видом фінансових інструментів
- IV. За функціональними ознаками

Схема системної структуризації грошового ринку

Ринок грошей - це сегмент грошового ринку, на якому купують короткострокові грошові кошти (до 1 року).

Класичними операціями на ринку грошей є:

- міжбанківське кредитування;
- облік комерційних векселів;
- короткострокові депозитні та кредитні угоди;
- операції на вторинному ринку з короткостроковими державними зобов'язаннями тощо.

Ринок капіталів - це сегмент грошового ринку, на якому купують середньо- та довгострокові грошові кошти (більше 1 року). Класичними операціями ринку капіталів є:

- операції з фондовими інструментами (акціями та облігаціями);
- середньо- та довгострокові депозитні та кредитні угоди;
- операції небанківських фінансово-кредитних установ (НФКУ) тощо.

Ринок банківських кредитів здійснює акумуляцію вільних грошових коштів та надання їх у кредит на умовах зворотності, строковості та платності, інституційними органами є комерційні банки.

Ринок послуг небанківських фінансово-кредитних установ (НФКУ) здійснює акумуляцію заощаджень і розміщення їх у доходні активи. Інституційними органами є:

- ✓ страхові компанії;
- ✓ пенсійні фонди;
- ✓ інвестиційні фонди;
- ✓ фінансові компанії тощо.

Фондовий ринок здійснює переміщення небанківського позичкового капіталу, який приводиться у рух за допомогою фондових цінностей, інституційними органами є фондові біржі.

Ринок позичкових зобов'язань охоплює відносини банків з їх клієнтами щодо формування і розміщення кредитних ресурсів.

Валютний ринок охоплює відносини між економічними суб'єктами і приводу купівлі-продажу валюти на основі попиту та пропозиції.

Ринок цінних паперів охоплює як кредитні відносини, так і відносини співволодіння, які оформлюються спеціальними документами (цінними паперами), що можуть продаватися, купуватися, погашатися.

Грошовий ринок:

1. Міжбанківський ринок;
2. Відкритий ринок.

Попит на гроші

Попит на гроші - це запас грошей, який прагнуть мати у своєму розпорядженні економічні суб'єкти на певний момент.

Мотиви попиту на гроші:

1. *Трансакційний.* Економічні суб'єкти постійно відчують потребу в певному запасі грошей для здійснення поточних платежів (гроші знаходяться у формі готівки або депозитів до запитання).

2. *Обачливості.* Економічні суб'єкти бажають мати запас грошей як ресурс купівельної спроможності на непередбачувані потреби.

3. *Спекулятивний.* Економічні суб'єкти бажають мати у своєму розпорядженні певний запас грошей, для того, щоб перетворити їх у високодохідні фінансові інструменти.

Чинники впливу на попит грошей

1) *Прямої дії:*

- обсяг товарів та послуг (Q);
- середній рівень цін (P);
- обсяг багатства (B).

2) *Оберненої дії:*

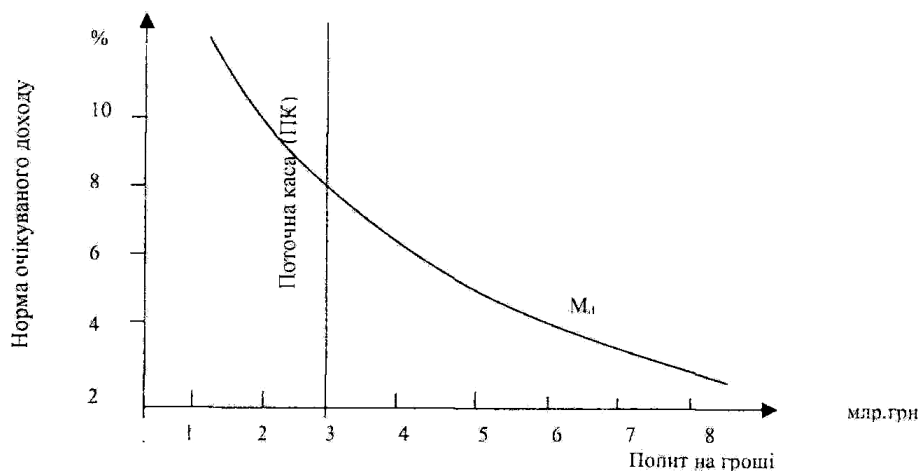
- норма доходу (%) (R);
- рівень інфляції (I);
- очікування зміни ринкової кон'юнктури (O).

Функціональну залежність попиту на гроші від визначених чинників можна подати у вигляді формули:

$$M_d = f(Q^+, P^+, R^-, B^+, I^-, O^-),$$

де M_d - обсяг попиту на гроші.

Графічне зображення попиту на гроші

Пропозиція грошей

Пропозиція грошей - це бажання економічних суб'єктів позичити певну частину своїх грошових коштів заради одержання доходу.

Пропозиція грошей (M_d) прямо пропорційна грошовій базі (G_b) та коефіцієнту грошово-кредитного мультиплікатора (m) і визначається за формулою:

$$\dot{I}_s = \tilde{A}_a \cdot m$$

Чинники впливу на пропозицію грошей:

1. Норма обов'язкового резервування. Чим \uparrow норма обов'язкового резервування, тим \uparrow коефіцієнт мультиплікації, а отже \uparrow загальний обсяг грошової пропозиції.

2. Облікова ставка. При обліковій ставці \downarrow попит на позички, а отже \downarrow залишки коштів на рахунках у ЦБ, тобто грошова база, \downarrow а отже \downarrow обсяги грошової пропозиції.

3. Типова ринкова процентна ставка. При \uparrow процентної ставки за позичками у комерційних банків розширюються можливості одержувати

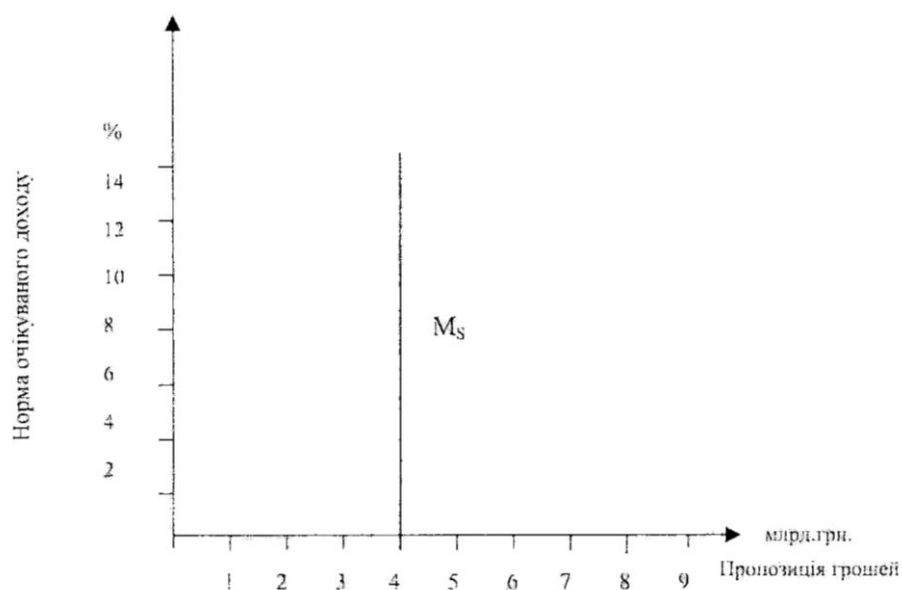
позички рефінансування, а отже ↑ грошова база, ↑ банківські резерви, ↑ коефіцієнт мультиплікації, що ↑ пропозицію грошей.

4. Багатство економічних суб'єктів. При ↑ багатства ↑ обсяги депозитної складової грошової маси, ↑ коефіцієнт мультиплікації, а отже ↑ пропозиція грошей.

5. Тінізація підприємницької діяльності. Зумовлює зміну структури грошових запасів на користь готівки, що ↓ коефіцієнт мультиплікації, а отже ↓ пропозиція грошей

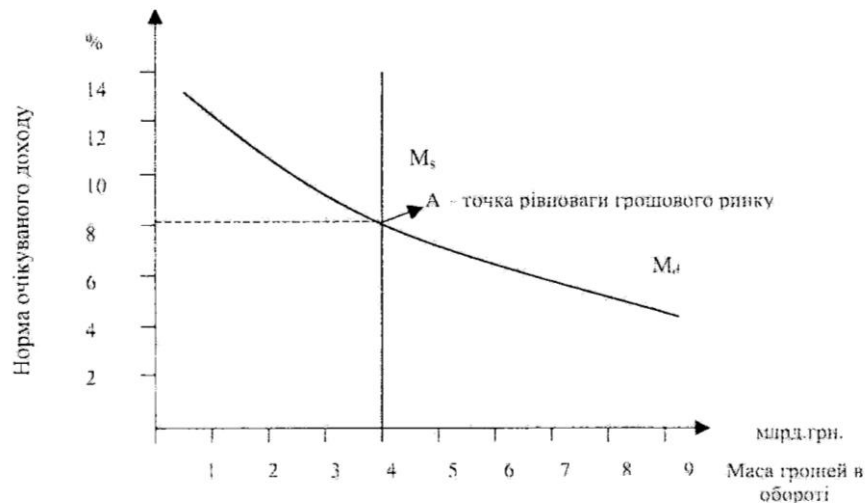
6. Стан довіри до банків. Низький стан довіри до банків сприяє вилученню депозитів, що ↓ рівень мультиплікації, а отже загальний обсяг пропозиції грошей ↓ пропорційно падінню довіри до банків.

Графічне зображення пропозиції грошей

Головна функція грошового ринку: балансування попиту і пропозиції грошей та формування ринкового рівня проценту як ціни грошей.

Графічна модель грошового ринку

Тема 4. Грошові системи

Сутність, структура та елементи грошової системи

Грошова система - це встановлена державою форма організації грошового обороту в країні.

Грошова система:

1. Система безготівкових розрахунків;
2. Система готівкового обігу;
3. Валютна система.

Елементи грошової системи:

1) *Грошова одиниця* (встановлюються законодавством країни з урахуванням соціально-економічних та історичних закономірностей її розвитку та слугує для вимірювання цін товарів та послуг);

2) *Масштаб цін* (законодавча фіксація вагової кількості монетарного металу (золота чи срібла), що закріплюється державою за грошовою одиницею. Офіційний масштаб цін втратив свій економічний сенс із завершення демонетизації золота. У сучасних умовах, грошова одиниця уособлює вартість загальної маси товарів та послуг, що знаходиться в обігу);

3) *Види та купюрність грошових знаків* (матеріалізована в певному типі запільного еквівалента мінова вартість, яка забезпечує U товарообіг і є стабільним платіжним засобом. Визначаються відповідними юридичними актами країни);

4) *Регламентация готівкового та безготівкового грошового обігу* (визначення сфер готівкових та безготівкових розрахунків, режим використання грошей на банківських рахунках, форми розрахунків та порядок платежів);

5) *Валютний курс* (співвідношення між грошовими одиницями різних країн, яке використовується для обміну валют під час здійснення валютних операцій. Виступає як ціна валюти однієї країни, виражена у валюті іншої країни);

6) *Державні інститути, що здійснюють регулювання грошового обороту* (організація грошового обороту покладається чинним законодавством на банки, проте його важлива роль та переплітання інтересів окремих економічних суб'єктів та суспільства в цілому вимагають державного нагляду і контролю за банками).

Типи грошових систем та їх еволюція

Тип грошової системи визначається змістом її елементів та їх взаємодією, які зумовлюють тенденції розвитку та закономірності функціонування грошової системи.

Грошові системи:

I. Залежно від форми, в якій функціонують гроші:

- системи металевого обігу;
- системи паперового кредитного обігу.

II. За характером регулювання валютних відносин:

- ринкові;
- неринкові.

III. За характером регулювання валютних відносин:

- відкриті;
- закриті.

Системи металевого обігу - являють собою грошові системи, за яких в обігу знаходяться повноцінні монети, ідо виконують усі функції грошей, а неповноцінні гроші мають змогу вільно обмінюватись на метал.

Системи паперово-кредитного обігу являють собою грошові системи, за яких обіг обслуговують грошові знаки, що не мають внутрішньої вартості. Такі грошові системи є регульованими, бо держава бере на себе зобов'язання щодо забезпечення сталості емітованих грошей.

Ринкові - являють собою грошові системи, в яких регулювання грошового обороту здійснюється шляхом використання економічних методів вилливу на грошову масу.

Неринкові - являють собою грошові системи, для яких характерні певні обмеження щодо вільного функціонування грошей (талони, картки), а регулювання грошового обороту здійснюється адміністративними методами.

Відкриті - являють собою грошові системи, в яких втручання держави у регулювання валютних відносин всередині країни є мінімальним, що виражається у новіші конвертованості валюти і ринковому механізмі регулювання валютного ринку.

Закриті являють собою грошові системи, в яких передбачається використання валютних обмежень завдяки ізоляції національної економіки від світової.

Еволюція грошових систем:

I. Саморегульовані

1.1. Біметалізм:

- «паралельної» валюти;
- подвійної валюти;
- «кульгаючої» валюти.

1.2. Монометалізм

- срібний;
- золотий (золото-монетарний стандарт, золото-зливковий стандарт, золото-девізний стандарт).

II. Регульовані:

- паперово-грошова система;
- система кредитних грошей.

Саморегульовані - це грошові системи, в яких діє механізм стихійного регулювання грошового обороту.

Регульовані - це грошові системи, в яких порядок регулювання грошового обороту є окремим елементом грошової системи.

Біметалізм - це грошова система, в якій роль загального еквівалента законодавчо закріплюється за двома металами – золотом і сріблом.

Монометалізм - це грошова система, за якої ролі, загального еквіваленту виконує один метал (золото або срібло), а паперові знаки вартості розмінні на грошовий метал.

Паперово-грошова система - це грошова система, за якої емісія грошових знаків (казначейських білетів) здійснюється державним казначейством для покриття бюджетного дефіциту.

Система кредитних грошей це грошова система, за якої використовується кредитний механізм емісії грошей, що створює передумови для забезпечення їх сталості шляхом регулювання пропозиції грошей відповідно до потреб обороту в платіжних засобах.

Різновиди біметалізму:

1) Система «паралельної» валюти - співвідношення між золотими та срібними монетами встановлювалось стихійно, відповідно до ринкової вартості монетарних металів;

2) *Система подвійної валюти* - співвідношення між двома металами, що обертались на рівних засадах, держава встановлювала у законодавчому порядку;

3) *Система «кульгаючої» валюти*" - один із видів монет карбувався у закритому порядку.

Різновиди золотого монометалізму:

1) *Золотомонетний стандарт* - золото викопувало всі функції грошей, в обігу перебували золоті монети та банкноти, що вільно обмінювались на золото;

2) *Золотозлитковий стандарт* - в обігу відсутні золоті монети та їх вільне карбування, а обмін банкнот здійснюється на стандартні запони зливки;

3) *Золотодевізний стандарт* - в обігу відсутні золоті монети, а обмін банкнот здійснюється на іноземну валюту (девізи), яка розмінна на золото.

Національна грошова система України

Національна грошова система - це встановлена державою форма організації грошового обороту в країні, закріплена національним законодавством. Сучасна національна грошова система України - це грошова система ринкового типу.

Державне регулювання грошового обороту

Економічна політика держави:

- структурна політика;
- політика конкуренції;
- соціальна політика;
- кон'юктурна політика.

Структурна політика передбачає надання субсидій чи інших стимулів активізації розвитку відсталих регіонів (регіональна політика) чи певних галузей або секторів виробництва (секторіальна політика).

Політика конкуренції передбачає заходи антимонопольного характеру, вільного ціноутворення, доступу на ринки всім підприємницьким структурам.

Соціальна політика передбачає заходи, спрямовані на забезпечення соціальної рівності та забезпеченості всіх членів суспільства, шляхом часткового перерозподілу доходів.

Кон'юнктурна політика передбачає регулятивний вплив держави на ринкову кон'юнктуру, співвідношення сукупного попиту і сукупної пропозиції на ринках. Оскільки сукупний платоспроможний попит формується і реалізується у грошовій формі, то кон'юнктурна політика забезпечується **державним регулюванням грошового обороту**.

Кон'юнктурна політика:

- фіскально-бюджетна політика;
- грошово-кредитна політика (експансійна, рестрикційна);
- прямий вплив.

Фіскально-бюджетна політика - це сукупність заходів держави у сфері оподаткування та державних витрат.

Грошово-кредитна політика - це сукупність заходів щодо економічного регулювання сфери грошового обороту шляхом зміни пропозиції (маси) грошей та їх ціни (%) на грошовому ринку.

Експансійна політика - це сукупність заходів, націлених на зростання пропозиції грошей, внаслідок чого гроші "дешевіють".

Рестрикційна політика - це сукупність заходів, націлених на скорочення пропозиції грошей, внаслідок чого гроші "дорожчають".

Прямий вплив - це сукупність адміністративних заходів держави у випадках, коли інструменти фіскально-бюджетної та грошово-кредитної

політики не дають бажаного результату в сфері регулювання грошового обороту.

Грошово-кредитна політика, її цілі, типи, інструменти

Грошово-кредитна політика - це комплекс взаємопов'язаних, скоординованих на досягнення задалегідь визначених цілей заходів щодо регулювання грошового обороту, які здійснює держава через ЦБ.

Об'єкти грошово-кредитної політики:

- пропозиція (маса) грошей;
- % ставка;
- валютний курс;
- швидкість обігу грошей.

Суб'єкти грошово-кредитної політики:

1. НБУ - самостійно розробляє основні засади монетарної політики та здійснює контроль за їх проведенням;
2. Уряд, Верховна Рада - визначають основні макроекономічні показники, які є орієнтирами для формування цілей монетарної політики (обсяг ВВП, розмір бюджетного дефіциту, рівень інфляції тощо).

Цілі грошово-кредитної політики:

- 1) *Стратегічні* - сприяння зростанню виробництва, повній зайнятості, стабілізації цін та збалансованості платіжного балансу;
- 2) *Проміжні* - поживлення чи стримування ринкової кон'юнктури задля досягнення стратегічних цілей;
- 3) *Тактичні* - зміна грошової маси та % ставки в напрямку, що забезпечує досягнення проміжних цілей.

Інструменти грошово-кредитної політики - це конкретні заходи і дії ЦБ, спрямовані на зміну маси грошей та рівня процентної ставки.

Інструменти грошово-кредитної політики:

1) *Політика відкритого ринку* - полягає в змінах і обсягів купівель та продажів державних цінних паперів ЦБ;

2) *Політика обов'язкових резервів* – полягає в тому, що ЦБ встановлює для всіх банків норму обов'язкового зберігання залучених коштів на кореспондентських рахунках без права їх використання і без виплати % по них;

3) *Облікова політика* - полягає в тому, що ЦБ встановлює ставки процентів за і позичками, які він надає комерційним банкам у порядку їх рефінансування.

Монетизація бюджетного дефіциту та ВВП

Монетизація бюджетного дефіциту полягає в пошуку грошових коштів, достатніх для покриття (фінансування) перевищення бюджетних витрат над бюджетними доходами.

Монетизація ВВП полягає в доведенні маси грошей в обороті до рівня, достатнього для успішної реалізації всього обсягу вироблених товарів та послуг і погашення боргових зобов'язань.

Рівень монетизації ВВП (Км) розраховують за формулою:

$$\hat{E}_i = \frac{\dot{I}}{\hat{A}\hat{I}}$$

де М - маса грошей на кінець року за агрегатом МЗ;

ВВП - річний номінальний обсяг ВВП

Тема 5. Інфляція і грошові реформи

Сутність, види та закономірності розвитку інфляції

Інфляція - це процес знецінення грошей внаслідок їх надмірного випуску та переповнення ними каналів грошового обігу

Етапи виникнення інфляції:

I. Темпи зростання пропозиції грошей випереджають знецінення грошей, але це випередження поступово зменшується, наближаючись до вирівнювання

II. Темпи знецінення грошей випереджають темпи зростання їх пропозиції

Вимірювання інфляції:

1. **Індекс споживчих цін (ІСЦ)** характеризує зміну в часі загального рівня цін на товари і послуги, які купує населення для споживання, та розраховується за формулою:

$$I_{CS} = \frac{\sum P_1 g_0}{\sum P_0 g_0}$$

де, P_0 і P_1 - ціни одиниці товарів (послуг) базового і звітного періодів;

g_0 - кількість товарів у "споживчому кошику" базового періоду

2. **Індекс цін виробника (ІЦВ)** характеризує зміну в часі загального рівня цін на засоби виробництва, які купують підприємства для виробничого споживання та розраховується за формулою агрегатного індексу цін Ласпейреса:

$$I_{CV} = \frac{\sum P_1 g_0}{\sum P_0 g_0}$$

де P_1 , P_0 - рівень цін одиниці товару (послуги) поточного і базового періодів;

g_0 - кількість товарів (послуг) у базовому періоді, що взяті за розрахунок.

3. **Дефлятор ВВП** характеризує зміну в часі загального рівня цін на всі товари і послуги, що реалізовані споживачам, та розраховується за допомогою індексу Пааше:

$$I_n = \frac{\sum P_1 g_1}{\sum P_0 g_1}$$

де g_1 - обсяг виробництва в розрахунковому році.

Класифікація видів інфляції:

I критерій. За формами прояву (цінова інфляція, інфляція заощаджень, девальвація);

II критерій. За темпами знецінення грошей (повзуча, помірна, галопуюча, гіперінфляція);

III критерій. За чинниками, що спричиняють інфляцію (інфляція витрат, інфляція попиту).

Цінова інфляція - це інфляція, що проявляється у формі зростання цін.

Інфляція заощаджень - знецінення грошей проявляється у зростанні вимушених заощаджень при зафіксованих державних цінах і доходах.

Девальвація - знецінення національних грошей проявляється у зниженні їх курсу до іноземних валют.

Повзуча інфляція характеризується зростанням маси грошей в обороті з незначним зростанням цін (до 5% на рік).

Помірна інфляція проявляється у прискоренні знецінення грошей у формі зростання цін у межах від 5% до 20% на рік, що спонукає економічних суб'єктів вживати адаптаційних заходів.

Галопуюча інфляція характеризується стрибкоподібним, неравномірним зростанням цін (20-50% на рік, інколи 100% на рік). Підвищення цін стає непередбачуваним і не піддається регулюванню.

Гіперінфляція характеризується надзвичайно високими темпами зростання цін - більш як 100% на рік, гроші починають втрачати свої функції, падає їх роль в економіці, поширюється бартер, порушуються фінансові та кредитні механізми.

Інфляція витрат спричиняється тиском на ціни з боку зростання виробничих витрат.

Інфляція попиту спричиняється тиском на ціни з боку грошей внаслідок зростання їх пропозиції банківською системою і зумовленого цим збільшення платоспроможного попиту на товарних ринках.

Причини інфляції

1) *Зовнішні:*

- зростання цін на світовому ринку;
- скорочення надходжень від експорту;
- від'ємне сальдо зовнішньоторгівельного балансу;
- структурні світові кризи, пов'язані зі зменшенням природних ресурсів;

- війни;
- зростання зовнішнього боргу.

2) Внутрішні:

- надмірна емісія грошей;
- криза державних фінансів;
- монопольне положення великих;
- підприємств (необґрунтоване підвищення цін на товари та послуги);
- необґрунтоване підвищення заробітної плати без урахування росту, її продуктивності;

- надмірні військові витрати;
- деформація економіки;
- активізація "тіньової" економіки.

Наслідки інфляції:

I. Соціальні:

- зменшення доходів у тих верств населення, що живуть за рахунок бюджетних коштів (педагоги, медики, держслужбовці та ін);
- зменшення доходів у пенсіонерів;
- зменшення доходів у осіб, що живуть за рахунок виплат по соціальному страхуванню (інваліди);
- знецінення заощаджень;
- зниження життєвого рівня населення із фіксованими доходами;
- невпевненість працівників щодо працевлаштування;
- невпевненість підприємців щодо перспектив свого економічного становища;
- скорочення платоспроможного попиту населення;

- загострення соціальних суперечностей у суспільстві.

II. Економічні

- скорочення обсягів виробництва товарів та послуг, посилення диспропорційності розвитку економіки;
- зниження обсягів інвестицій, скорочення нових капіталовкладень, спад науково-технічного прогресу;
- розбалансування банківської системи (зменшення обсягів депозитів та подорожчання банківських позичок);
- скорочення обсягів - міжгосподарського кредитування;
- поширення бартерних операцій;
- девальвація національної валюти;
- зменшення реальної вартості державних доходів;
- здійснення неконтрольованої емісії грошей;
- дезорганізація зовнішньоекономічних зв'язків, отримання припливу іноземного капіталу, погіршення - платіжного балансу країни.

Антиінфляційна політика - це комплекс заходів щодо державного регулювання економіки, які спрямовані на боротьбу з інфляцією.

Антиінфляційна політика:

1) Дефляційна політика - включає ряд методів обмеження платоспроможного попиту через фіскально-бюджетний і кредитно-грошовий механізм:

- скорочення державних витрат;
- посилення податкового тиску;
- випуск державних цінних паперів;
- кредитна рестрикція; лімітування випуску готівки.

2) Політика доходів - передбачає державний контроль над заробітною

- платою та цінами;
- фіксація заробітної плати;

- фіксація цін на товари та послуги;
- встановлення темпів росту заробітної плати та цін у певних межах
- проведення жорсткої антимонопольної політики

Сутність та види грошових реформ

Грошова реформа - це повна чи часткова перебудова грошової системи, яку проводить держава з метою оздоровлення чи поліпшення механізму регулювання грошового обороту.

Грошові реформи:

I. За глибиною реформаційних заходів (структурні (повні), часткового типу);

II. За повнотою здійснюваних змін у грошовій системі (формальні, деномінаційні);

III. За характером обміну старих грошей на нові (конфіскаційні, неконфіскаційні);

IV. За порядком введення в обіг нових грошей (одно монетні, паралельного типу).

Структурні (повні) грошові реформи передбачають не лише впровадження в обіг нової грошової одиниці, а й структурну перебудову, в економіці, державних фінансах, банківській і валютній системах. Такі реформи проводились при переході від біметалізму до номіналізму і далі до системи паперово-грошового чи кредитного обігу, а також при створенні нових держав.

Реформи часткового типу заводяться до зміни окремих елементів грошової системи (масштаб цін, вид грошових знаків, механізм емісії), а структура економіки та грошово-кредитних відносин залишаються незмінними.

Формальні реформи - купюри одного зразка замінюються на купюри іншого зразка, а масштаб цін (величина грошової одиниці) залишається незмінним.

Деномінаційні реформи - здійснюється деномінація грошей у бік збільшення грошової одиниці (масштабу цін).

Конфіскаційні реформи - співвідношення обміну грошей диферентціюється залежно від суми запасу грошей, форми їх зберігання та статусу власника.

Неконфіскаційні реформи - зміна запасів грошей, доходів і цін для всіх економічних суб'єктів здійснюється за єдиним співвідношенням.

Одномоментні реформи - введення нових грошей в обіг здійснюється за короткий строк (7-15 днів).

Реформи паралельного типу - випуск в оборот нових грошових знаків здійснюється поступово і вони функціонують в обігу паралельно зі старими купюрами.

Вид грошових реформ:

1) *Деномінація*. Обмін старих грошових юнаків на нові проводиться, в певній пропорції (укрупнення і ротової одиниці) з одночасним перерахуванням у цій же пропорції всіх грошових показників;

2) *Нуліфікація*. Старі грошові знаки оголошуються недійсними і вилучаються з обороту, а в обіг випускаються нові гроші

3) *Девальвація*. Офіційне зниження державою курсу національної валюти щодо іноземних валют

4) *Ревальвація*. Офіційне підвищення державою курсу національної валюти щодо іноземних валют

Етапи проведення реформи в Україні:

I етап 01.92р.-11.92р. (у готівковий обіг випущено купуно-карбованець і законодавчо забезпечено його функціонування);

II етап 11.92р. – 08.96р. (український купоно-карбованець визнано тимчасовою національною валютою і створено економічні та фінансові передумови її функціонування);

III етап 09.1996р. (завдяки подоланню гіперінфляції, трансформації економіки, запровадженню в практику інструментів монетарного регулювання грошова реформа завершилась введенням в обіг постійної грошової одиниці-гривні).

Тема 6. Кількісна теорія грошей і сучасний монетаризм

Класична кількісна теорія грошей

Теорія грошей:

1. Абстрактна теорія (характеризується перебільшеною увагою до внутрішніх аспектів природи грошей і недооцінкою зовнішніх, що проявляються у впливі грошей на економічні процеси у суспільстві):

- Номіналістична теорія
- Металістична теорія
- Державна теорія
- Функціональна теорія
- Марксистська теорія

2. Монетаристська теорія (характеризується увагою до питань, що пов'язані з місцем і роллю грошей у відтворювальному процесі):

- Класична кількісна теорія
- Неокласична кількісна теорія
- Кейнсіанська концепція
- Сучасний монетаризм
- Кейнсіансько-монетаристський синтез

Класична кількісна теорія зародилась у XVI ст. У цей час у Європі відбувалося швидке зростання цін ("революція цін") і виникла необхідність з'ясувати причини цього явища.

Еволюція кількісної теорії в працях визначних економістів:

Ж.Боден. Перший пов'язав зростання цін зі збільшенням кількості золота та срібла.

Дж.Локк. Вважав, що вирішальними чинником, який регулює і визначає вартість золота і срібла, є їх кількість.

Д.Юм. Висунув і обґрунтував принцип, за яким: подвоєння кількості грошей призводить до подвоєння абсолютного рівня всіх цін, виражених у грошах, але не зачіпає відносин мінових співвідношень окремих товарів.

А.Сміт, Д.Рікардо. Заклали основи трудової теорії вартості й обґрунтували об'єктивну, товарну природу грошей, але бачили в грошах лише технічного посередника в обміні товарів, недооцінюючи такі їх функції, як міра вартості та засіб нагромадження.

К.Маркс. Визнав залежність товарних цін від кількості неповноцінних грошей, а що стосується повноцінних - вважав, що в обороті їх може бути лише певна, об'єктивно зумовлена кількість, бо зайві автоматично вилучаються у скарби, а при дефіциті грошей їх маса збільшиться за рахунок скарбів, а ціни залишаються незмінними.

Постулати класичної кількісної теорії грошей:

1. *Причинності.* Зміна цін визначається зміною кількості грошей.

2. *Пропорційності.* Ціни змінюються пропорційно до зміни кількості грошей.

3. *Однорідності.* У разі зміни кількості грошей у тій самій пропорції змінюються ціни на всі товари, а співвідношення цін залишається незмінним.

Неокласичний варіант кількісної теорії грошей

Варіант І.Фішера:

$$M \cdot V = P \cdot Q$$

де M - кількість грошей в обігу;

V - швидкість обігу грошей за певний період;

P - середній рівень цін;

Q - фізичний обсяг товарів і послуг, що реалізовані за період.

І.Фішер формулює кількісну теорію грошей так: *"... і того простого факту, що гроші, витрачені на блага, повинні дорівнювати кількості цих благ, помноженій на їх ціни, виходить, що рівень цін повинен підвищуватися або падати залежно від зміни кількості грошей, якщо в той же час не відбуватимуться зміни у швидкості їх обігу або в кількості благ, що обмінюється"*.

З формули витікає, що

$$P = \frac{M \cdot V}{Q}$$

"Кон'юнктурний " варіант М.І. Туган-Барановського.

Загальний рівень цін, а отже і вартість грошей М.І. Туган-Барановський пов'язує не з кількістю грошей, а з загальними умовами товарно-грошового ринку, або загальною кон'юктурою товарного ринку.

У фазі економічного піднесення загальний рівень цін зростає і вартість грошей знижується, а у фазі економічного спаду ціни знижуються і вартість грошей зростає, і ці коливання цін і вартості грошей в економічному циклі здійснюється незалежно від кількості грошей, тобто під впливом негрошових чинників.

"Кембриджська версія "

Кембриджські економісти (А.Маршалл, А.Пігу, Д.Робертсон) основну увагу зосередили на мотивах нагромадження грошей в окремих економічних суб'єктів, а саме:

- необхідності в запасах засобів обігу і платежу для здійснення поточних платежів (трансакційний мотив);

- необхідності в резерві грошей для покриття непередбачених витрат (мотив обачності).

"Кеморіджське рівняння":

$$Md = k \cdot P \cdot Y$$

де Md - попит на гроші (касові залишки);

k - коефіцієнт, що виражає частину річного доходу, яку економічні суб'єкти зберігають у ліквідній формі (коефіцієнт Маршалла $k = \frac{1}{V}$);

P - середній рівень цін;

Y - обсяг виробництва у натуральному вираженні.

Внесок Дж.Кейнса у розвиток кількісної теорії грошей

Кейнсіанська концепція кількісної теорії грошей: на короткострокових інтервалах вплив грошей на економіку здійснюється не за постулатами кількісної теорії (через ціни), а й за допомогою норми процента, зміна якою безпосередньо впливає на інвестиційну активність економічних суб'єктів, а через неї - на рівень зайнятості, обсяги виробництва, темп економічного зростання.

Мотиви нагромадження грошей:

- трансакційний
 - обачності
 - спекулятивний
- } - пов'язані з традиційною роллю грошей як засобу обігу та платежу
- } - пов'язаний з динамікою цін на фінансові активи

Для розрахунку сукупного попиту на гроші Дж.Кейнс запропонував формулу:

$$M = M_1 + M_2 = L_1(y) + L_2(i)$$

де M_1 - трансакційний попит

M_1 - епскулятивний попит;

$L_1(y)$ - функція доходу;

$L_2(y)$ - функція проценту.

Сучасний монетарнім як напрям розвитку кількісної теорії грошей

Сучасний монетаризм сформувався у 60-70 р.р. ХХ ст. в США на тлі загострення інфляційних процесів.

Положення сучасного монетарному:

1. Ринкова економіка, що базується на приватній власності, є потенційно гармонійною, здатною до повного саморегулювання.

2. Грошова сфера є відносно самостійною, відокремленою від сфери реальної економіки, але безпосередньо пов'язаною з діяльністю держави (через емісію грошей та монетарну політику), тому вона не може бути внутрішньо збалансованою і є джерелом дестабілізації.

3. Оскільки головна загроза дестабілізації реальної економіки міститься в грошовій сфері, то вона має бути об'єктом державного регулювання переважно економічними методами (монетарна політика).

4. Номінальний обсяг ВВП перебуває у кореляційному зв'язку з пропозицією грошей, тому в центр уваги монетарне™ поставили кількісний чинник, який безпосередньо, а не через процент та інвестиції, впливає на кон'юктуру ринку, ціни і виробництво.

5. "Рівняння обміну" в монетаристському трактуванні

"Рівняння Фрідмана":

$$\Delta \dot{M} = \Delta \dot{D} + \Delta J$$

$\Delta \dot{M}$ - середньорічний темп приросту маси грошей (%);

ΔT - середньорічний темп очікуваної інфляції (%);

ΔJ - середньорічний темп приросту номінального ВВП (%).

Тема 7. Валютний ринок і валютні системи

Поняття та види валют. Конвертованість валют

Валюта - це будь-які грошові кошти, формування та використання яких прямо чи опосередковано пов'язано зі зовнішньо-економічними відносинами

Валют це:

- готівка;
- депозитні гроші;
- платіжні документи (чеки, векселі, сертифікати, акредитиви);
- фондові цінності (акції, облігації).

Валюта:

1) *За емітентською належністю:*

- 1.1 національна;
- 1.2 іноземна;
- 1.3 колективна.

2) *За режимом використання:*

2.1 неконвертована;

2.2 конвертована:

2.2.1 повно конвертована;

2.2.2 частково конвертована: зовнішня конвертованість, внутрішня

3) *За сферою та метою використання:*

3.1 валюта оплати;

3.2 валюта кредиту;

3.3 валютні угоди.

Національна валюта: платіжний засіб, що емітується національною банківською системою.

Іноземна валюта: платіжний засіб, що емітується банківськими системами інших країн.

Колективна валюта: платіжний засіб, що емітується міжнародними фінансово-кредитними установами і функціонує за міждержавними угодами.

Конвертованість валюти: означає здатність вільно обмінюватись на валюти інших країн та міжнародні платіжні засоби за діючим курсом.

Повна конвертованість: означає вільний обмін національної валюти на іноземну для всіх категорій власників і по всіх операціях без обмежень.

Часткова (поточна) конвертованість: означає, що на певні валютні операції та окремі категорії власників режим конвертованості не поширюється, тобто вводяться певні обмеження.

Зовнішня конвертованість: означає повну свободу обміну національної валюти на іноземну лише нерезидентам.

Внутрішня конвертованість (резидентська): означає, що правом обміну національної валюти на іноземну користуються лише резиденти, а для нерезидентів зберігається режим не конвертованості.

Валюта оплати: це валюта, якою здійснюють фактичну оплату товарів та послуг згідно із зовнішньо економічною угодою чи погашенням міжнародного кредиту.

Валюти кредиту: це валюта, якою за угодою кредитора та позичальника надається міжнародний кредит.

Валюта угоди (ціни): це валюта, в якій встановлюється ціна товару чи послуги у зовнішньо торговельному контракті або визначається сума міжнародного кредиту.

Сутність валютних відносин

Валютні відносини - це сукупність економічних відносин, які виникають у процесі взаємною обміну результатами діяльності національних господарств і обслуговується валютою.

Об'єкти валютних відносин:

1. національна валюта;
2. платіжні документи та цінні папери, виражені у національній валюті;
3. іноземна валюта;
4. платіжні документи та цінні папери, виражені в іноземній валюті;
5. монетарні.

Суб'єкти валютних відносин:

1. резиденти;
2. нерезиденти;
3. уповноважений банк.

Валютним ринок. Види операцій на на.погному ринку

Валютний ринок (за призначенням і організаційною формою) - це сукупність спеціальних інститутів і механізмів, які у взаємодії забезпечують можливість вільно купувати-продавати національну та іноземну валюти на основі попиту та пропозиції.

Об'єкти валютного ринку:

- ✓ національні валютні цінності;
- ✓ іноземні валютні цінності.

Суб'єкти валютного ринку:

- ✓ економічні агенти(юридичні та фізичні особи, резиденти та нерезиденти);
- ✓ посередники (банки, брокерські компанії, валютні біржі).

Функції валютного ринку:

- реалізація валютної політики держави;

- своєчасне здійснення міжнародних платежів;
- формування попиту і пропозиції валюти та регулювання валютного курсу;
- страхування (хеджування) валютних ризиків;
- поглиблення міжнародного розподілу праці та міжнародної торгівлі.

Валютний ринок:

1) Залежно від рівня організації торгів:

а) Біржовий. Торгівля валютою здійснюється через валютні біржі на підставі попиту та пропозиції.

б) Позабіржовий. Торгівля валютою здійснюється через міжбанківський валютний ринок, на якому продавці та покупці валюти вступають у прями зв'язки між собою.

2) За територіальним розміщенням:

а) Європейський: Лондон, Цюрих, Париж, Франкфурт-на-Майні.

б) Північноамериканський: Нью-Йорк, Торонто, Лос-Анджелес

в) Азійський: Токіо, Сінгапур, Гонконг.

3) Національні валютні ринки. Обмежуються економічним простором країни і регулюються її національним законодавством.

4) Міжнародні валютні ринки. Сформувались у країнах, в яких до мінімуму зведені обмеження на валютні операції; регулюються міждержавними угодами та розміщуються у містах з великою концентрацією транснаціональних банків, небанківських фінансових структур, комерційних компаній.

5) Світовий валютний ринок. Об'єднання окремих міжнародних ринків у єдину систему, що здатна функціонувати цілодобово.

Фарвардні операції - це купівля-продаж валюти між двома суб'єктами з наступним переданням її в обумовлений строк (1, 2, 3, 6, 12 місяців) і за курсом, визначеним у момент укладання контракту.

Ф'ючерсні операції - це зобов'язання двох контрагентів купити-продати певну суму валюти в певний час за курсом, встановленим в момент укладання угоди на валютній біржі.

Опціонні операції — це особлива угода, що надає одному з учасників право (але не обов'язок) купи-продати іншому певну суму валюти у встановлений строк і за узгодженим курсом.

Валютний своп - це комбінація двох конверсійних операцій з валютами на умовах спот і форвард, які здійснюються одночасно і розраховані на одну валюту.

Валютний курс

Валютний курс - це співвідношення, за яким одна валюта обмінюється на іншу, або «ціна» грошової одиниці однієї країни, що виражена у грошових одиницях іншої

Фактори, що впливають на валютний курс:

1. Кон'юктурні:

- політична стабільність;
- коливання ділової активності;
- ажіотажні коливання;
- прогнози, чутки, здогади.

2. Структурні:

- зростання національного доходу;
- темп інфляції;
- стан платіжного балансу;
- різниця процентних ставок у різних країнах;
- діяльність валютних ринків;
- ступінь використання валюти в міжнародних розрахунках;
- валютна політика;
- ступінь розвитку фондового ринку.

Види валютних курсів:

1) **Фіксований валютний курс** - встановлені урядом постійні фіксовані пропорції обміну національної валюти на іноземну і навпаки.

2) **Плаваючий валютний курс** - курс, що формується на валютному ринку під впливом попиту і пропозиції.

3) **Золотий паритет** - відношення вагової кількості золота, що містилося у двох грошових одиницях, які обмінювались одна на одну

Купівельна спроможність валюти це сума товарів і послуг, які можна придбати за певну грошову одиницю.

Паритет купівельної спроможності (PPP) це співвідношення купівельної сили валют.

Методика визначення PPP:

- на основі порівняння рівня цін споживчого кошика;
- на основі співвідношення витрат виробництва;
- на основі співвідношення виробничих витрат.

$$PPP = \frac{P_j^B}{P_j^A}$$

де P_j – рівень за відповідний період;

A, B – країни, що порівнюються.

Валютна політика - це сукупність організаційно-правових та економічних заходів у сфері міжнародних валютних відносин, спрямованих на досягнення визначених державою цілей.

Цілі валютної політики

↓
Лібералізація валютних відносин

↓
Забезпечення збалансованості платіжного балансу

↓
Забезпечення конвертованості національної валюти

Захист іноземних та вітчизняних інвестицій

Забезпечення стабільного курсу національної валюти

Складові валютної політики:

1) ***Валютне регулювання*** - це діяльність держави щодо регламентації валюти тих відносин економічних суб'єктів на валютному ринку.

2) ***Валютний контроль*** - це сукупність заходів з дотримання валютною законодавства при здійсненні валютних операцій за участю резидентів та

3) ***Співробітництво з міжнародними валютно-фінансовими структурами***

Золотовалютні резерви - це запаси іноземних фінансових активів та золота, які належать державі і можуть бути використані на потреби, що мають загальноекономічне значення.

Валютна система - це організаційно-правова форма реалізації валютних відносин у межах певного економічного простору.

Національна валютна система - це складова і ротоваї системи країни, функціонування якої регламентується національним законодавством з урахуванням норм міжнародного права.

Світова валютна система - це спільно розроблена державами та закріплена міжнародними угодами форма реалізації валютних відносин.

Етапи еволюційного розвитку світової валютної системи:

1) I – 1867р. **Паризька конференція.** Золотомонетний стандарт:

- платіжний оборот обслуговувався переважно золотом;
- фіксація валютних курсів на засадах золотого паритету;

- вільний ввіз та вивіз золота;
- вільне карбування монет та обмін і банкнот на золото;
- фіксація золотого вмісту національної валюти.

2) II – 1922р.р. Генуезька конференція. Золотодевизний стандарт:

- втрата золотом грошових функцій на внутрішньому ринку;
- заборона карбування чоло тих монет;
- заборона обміну банкнот на золото;
- розпад валютної системи на валютні блоки.

3) III – 1944р. Бреттон-Вудська конференція. Золотовалютний (золото-доларовий стандарт):

- використання золота як світових грошей поряд з долларом США та англійським фунтом стерлінгів;
- фіксація валютних курсів;
- розмін паперового долара на золото за офіційною ціною для ЦБ інших країн;
- створення МВФ.

4) IV – 1976 -1978р.р. Ямайська конференція. Багатовалютний стандарт:

- повна демонетизація золота у міжнародному грошовому обороті;
- скасування золотих паритетів валют та офіційної ціни на золото;
- визнання резервними валютами поряд з долларом США валют інших країн та СДР;
- впровадження плаваючих валютних курсів.

Тема8.Кредит у ринковій економіці

Функції кредиту:

1) Перерозподільча. Матеріальні та грошові ресурси через кредит перерозподіляються і спрямовуються у тимчасове користування іншим суб'єктам, не змінюючи їх первинного права. Рушійним мотивом такого перерозподілу є отримання додаткового доходу кожним із суб'єктів

кредитних відносин: кредитор отримує його у вигляді відсотка, а позичальник – у вигляді прибутку на позичені кошти.

2) **Контрорльна.** Виявляється не тільки в необхідності контролю кредитора за позичальником, а й в контролі позичальника за своєю діяльністю, з тим, щоб своєчасно погасити отриманий кредит.

3) **Стимулююча.** Оскільки позичальник має повернути позичену вартість у певний строк з оплатою відсотка, це стимулює його використати її так, щоб у необхідний час гроші вивільнялись з обороту й приносили дохід, достатній для погашення кредиту, сплати проценту та отримання прибутку.

4) **Капіталізації вільних грошових доходів.** Полягає в трансформації завдяки кредиту, грошових заощаджень юридичних та фізичних осіб у вартість, що дає дохід, тобто у позичковий капітал.

Теорії кредиту

1. Натуралістична. Трактуює кредит як спосіб перерозподілу капіталів:

1.1. *Основоположники.* Л.Сміт., Д.Рікардо., Дж.Міль - трактували кредит як засіб перерозподілу матеріальних цінностей у натуральній формі, не визнаючи ролі банків у створенні кредиту, участі кредиту в сприянні розширеного капіталістичного відтворення. Вони обґрунтували ряд положень щодо кредиту:

- кредит не створює реального капіталу;
- кредит залежить від виробництва;
- кредит залежить від позичкового проценту, від коливань і динаміки прибутку.

1.2. *Основні постулати:*

- об'єктом кредиту є тимчасово вільний капітал у натурально-речовій формі;

- кредит не форма руху матеріальних благ, а тому його роль полягає у перерозподілі цих благ у суспільстві;

- банки є лише посередниками при наданні кредиту;

- пасивні операції банків є первинними порівняно з активними.

2. Капіталотворча. Виходить з того, що кредит створює капітал і є двигуном розширеного відтворення капіталу

2.1. *Основоположники.* Дж.Ло - поняття кредиту поєднував і грошима і багатством. Кредит може створювати багатство і капітал, а банки і творцями капіталу.

Й.Шумпстер., А.Ган - вважали, що кредит може бути безмежним, а тому безмежні капітал і депозити, які він створює.

Дж.Кейнс - обґрунтував принципи кредитного регулювання економіки через зниження норми позичкового проценту і розширення інвестицій, що в кінцевому підсумку зменшить безробіття.

2.2. *Основні постулати:*

- кредит, як і гроші є безпосередньо капіталом, багатством, а тому розширення меж кредиту означає нагромадження капіталу;
- банки це не посередники в кредиті, а творці капіталу;
- активні операції банків є первинними щодо пасивних.

Принципи кредитування

1) *Цільове призначення.* Економічні суб'єкти повинні чітко визначити, з якою метою будуть використані позичені кошти

2) *Строковість.* Кошти кредитора передаються позичальнику на чітко визначений строк, який сторони узгоджують у момент вступу в кредитні відносини.

3) *Платність.* Позичальник повертає кредитору не тільки основну суму боргу, а й сплачує додаткові кошти у вигляді проценту.

4) *Забезпеченість*. Має на меті захищати інтереси кредитора і не допустити збитків внаслідок неповернення боргу, гарантією є майно позичальника.

5) *Поверненість*. Позичальник повинен повернути кредитору всю суму позиченої вартості.

Класифікація кредиту

Класифікаційні ознаки кредиту:

I. За кредиторами:

- банки
- небанківські фінансово-кредитні установи
- підприємства
- приватні особи
- держава
- міжнародні фінансові інститути

II. За формами:

- грошова
- товарна

III. За видами:

- банківський
- міжгосподарський
- державний
- міжнародний

IV. За термінам подання:

- короткостроковий (до 1 року)
- середньостроковий (до 3 років)
- довгостроковий (понад 3 роки)

V. За порядком подання:

- прямий (надається без посередників)

- непрямий

VI. За забезпеченням:

- забезпечений матеріальними цінностями
- незабезпечений (бланковий)

VII. За сферами спрямування:

- у сферу виробництва
- у сферу обігу
- у сферу споживання

Характеристика основних видів кредиту

I. Банківський кредит – це вид кредиту, за яким грошові кошти надаються у позичку банками.

VII.

Класифікація банківських кредитів:

I. За методом надання:

- одноразові
- перманентні
- гарантійні

II. За схемою подання:

- кредитна лінія
- револьверні
- контокорентні
- овердрафт

III. За характером повернення

- з одноразовим поверненням
- з погашенням у розстрочку
- з регресією платежів

IV. За термінами користування:

- короткостроковий
- середньостроковий
- довгостроковий

V. За характером забезпечення:

- забезпечені
- незабезпечені (бланкові)

VI. За строками повернення:

- строкові
- до запитання
- пролонговані
- прострочені

VII. За формою залучення кредиторів:

- двосторонні
- консорціумні (синдикатні)
- паралельні (багатосторонні)

VIII. За ступенем ризику:

- стандартні
- з підвищеним ризиком

IX. За способом сплати відсотків:

- з фіксованою ставкою
- з плаваючою ставкою
- з дисконтною ставкою

Одноразові кредити - рішення про наданні яких банк приймає окремо по кожному на підставі документів, наданих позичальником.

Перманентні кредити надаються в межах установленого ліміту кредитування шляхом оплати з позичковою рахунку розрахункових документів позичальника (платіжні доручення, чеки тощо) без узгодження з банком щоразу умов кредитування.

Гарантійні кредити - банк бере на себе договірні зобов'язання надати клієнту у разі потреби позичку протягом обумовленого періоду у визначеному розмірі. Такі кредити можуть бути обумовлені конкретною датою або настанням певної причини.

Кредитна лінія - не оформлена договором згода банку надавати кредити протягом певного часу до заздалегідь визначеної максимальної величини - ліміту кредитування. Протягом дії кредитної лінії клієнт може у будь-який момент отримати позичку.

Револьвені - це кредити, які автоматично поновлюються в межах обумовленого кредитним договором розміру.

Контокорентні кредити - банк відкриває клієнту контокорентний рахунок, з якого здійснюються всі платежі клієнта, в тому числі за рахунок кредиту в межах встановленого ліміту, та зараховуються всі надходження, у тому числі в рахунок погашення кредиту.

Овердрафт - різновид контокоренту. Окрім поточного рахунку банк може відкрити клієнту позичковий рахунок, з якого оплачуються розрахункові документи.

З одноразовим поверненням - заборгованість за позичкою погашається у визначений у кредитній угоді день або достроково на вимогу банку чи за бажанням позичальника.

З погашенням у розстрочку - заборгованість погашається окремими платежами протягом встановленої кредитною угодою терміну.

З регресією платежів - кредити були видані під гарантію, поручительство чи інше боргове зобов'язання третьої особи.

Короткостроковий (до 1 року)

Середньостроковий (від 1 до 3 років)

Довгостроковий (від 3 років).

Забезпечені - кредити, що надаються під заставу нерухомого або рухомого майна, цінних паперів, гарантії чи поручительства, страхового полісу тощо.

Небезпечні (бланкові) кредит надаються під зобов'язання позичальника вчасно погасити позичку.

Строкові кредити - надані на певний термін, який зафіксовано у кредитній угоді.

Кредити до запитання -- наляються на невизначений термін. Погашаються в міру можливостей позичальника або за першою вимогою банку.

Пролонговані кредити- продовження терміну погашення позички через фінансову неспроможність позичальника.

Прострочені кредити не погашені клієнтом у передбачений кредитним договором термін.

Двосторонній кредит - суб'єктами кредитної угоди є банк і позичальник.

Консорціумні (синдикатні) кредити - для кредитування клієнта з метою зменшення ризику чи неможливості надання кредиту одним банком створюється банківський консорціум, де один банк виступає у ролі менеджера, який укладає з позичальником кредитну угоду і надає кредит, а також стягує заборгованість і проценти та розподіляє їх між членами синдикату. За виконання таких функцій банк-менеджер отримує від інших учасників консорціуму комісійну винагороду.

Паралельні (багатосторонні) кредити - кожний банк на свою частку в загальній сумі кредиту, який надається одному позичальнику на певних узгоджених умовах, укладає з останнім кредитний договір.

Стандартні кредити - надаються позичальникам, що раніше своєчасно розраховувалися з банком за позичками і процентами та мають можливість забезпечити погашення кредиту в майбутньому.

З підвищеним ризиком τ бланкові кредити та кредити, надані клієнтам з нестійким фінансовим становищем або тим, які допускали прострочені платежі банку в минулому.

З фіксованою ставкою - більшість банківських позичок надається на умовах сплати відсоткові ставки в кінці терміну (місяць, квартал тощо) протягом дії кредитної угоди.

З плаваючою ставкою - з метою зменшення ризику недоотримання прибутку при наданні, середньо- та довгострокових кредитів банки мають можливість переглядати процентну ставку протягом дії кредитної угоди.

З дисконтною ставкою - передбачає утримання позичкового відсотка (дисконти) при наданні кредиту.

II. Міжгосподарський кредит - це кредит, що надається одним суб'єктом господарювання іншому.

Міжгосподарський кредит:

1) *Комерційний кредит* - фінансово-господарські відносини між юридичними особами у формі реалізації товарів чи послуг з відстрочкою платежу. Як правило він є короткостроковим, бо обслуговує тільки процес реалізації товарів та послуг, стимулюючи і прискорюючи їх збут. Інструментом комерційного кредиту є вексель.

2) *Дебіторсько-кредиторська заборгованість* - відрізняється від комерційного кредиту тим, що виникає всупереч побажанням і волі сторін. Причиною її виникнення є розрив у часі між рухом натуральної та вартісної форм товару.

3) *Позабанківський споживчий кредит* надається населенню для розрахунків за надані послуги або в процесі продажу товарів з відстрочкою платежу.

4) *Аванс* - грошова сума, надана в рахунок майбутніх платежів за товарно-матеріальні цінності, роботи чи послуги з метою забезпечення гарантії їх отримання покупцем.

5) *Лізинг* - полягає в передачі лізингодавцем у використання лізингоотримувачу майна (основних засобів) з метою його виробничого використання.

Види лізингу:

1. Оперативний:

1.1.Рейтинг - короткострокова оренда (від і дня до 1 року) без права наступного

придбання орендарем майна

1.2.Хайринг - середньострокова оренда, яка передбачає здачу майна на термін від 1 року до 3 років

2. Фінансовий:

2.1. Лізинг із обслуговуванням - передбачає надання додаткових послуг, які пов'язані з утримуванням і технічним обслуговуванням, зданого в оренду майна

2.2. Ліверидж-лізинг – передбачає нарахування амортизації в першій половині терміну оренди

2.3.Лізинг у «пакеті» - система кредитування магазину, заводу, лікарні, тощо, за якої будівля передається у кредит, а обладнання - за договором

III. Державний кредит - це кредит, одним із суб'єктів якою є держава.

IV. Міжнародний кредит це сукупність кредитних відносин, які функціонують на міждержавному рівні та пов'язані з наданням валютних і товарних ресурсів на умовах повернення у визначений строк з оплатою відсотка.

Позичковий процент

Процент за кредит або ***позичковий процент*** - це плата, яку отримує кредитор від позичальника за користування позичковим капіталом.

Джерелом сплати процента є додаткова вартість, що створюється у процесі виробництва, а його кількісним визначенням ***ставка*** або ***норма***.

Норма проценту (N) розраховується за формулою:

$$N = \frac{\sum \delta^3 \cdot \tilde{u} \tilde{a} \tilde{i} \tilde{a} \tilde{i} \tilde{o} \tilde{i} \tilde{o} \tilde{i} \tilde{a} \tilde{i} \tilde{c} \tilde{e} \tilde{d} \tilde{e} \tilde{a} \tilde{i} \tilde{r} \tilde{z} \tilde{o} \tilde{a} \tilde{e}}{\sum \tilde{e} \tilde{a} \tilde{i} \tilde{r} \tilde{z} \tilde{o} \tilde{a} \tilde{e} \tilde{o} \tilde{,} \tilde{i} \tilde{a} \tilde{a} \tilde{i} \tilde{a} \tilde{i} \tilde{a} \tilde{i} \tilde{i} \tilde{i} \tilde{c} \tilde{e} \tilde{d} \tilde{e} \tilde{o}} \cdot 100\%$$

Чинники впливу на розмір процентної ставки:

I. Макроекономічні:

1) співвідношення попиту та пропозиції позичкового капіталу (чим більший попит на кредит, тим вища процентна ставка);

2) рівень інфляції (прискорення темпів інфляції викликає підвищення процентної ставки, що слугує захистом від знецінення позичкового капіталу);

3) рівень облікової ставки ЦБ (при визначенні розміру процентної ставки банки беруть за основу облікову ставку ЦБ, яка в свою чергу залежить від типу грошово-кредитної політики (рестрикційна чи експансійна), процентних ставок на міжнародному ринку позичкових капіталів, стану платіжного балансу країни, курсу національної валюти).

II. Мікроекономічні

1) строк позички (рівень процентної ставки знаходиться у прямій залежності від строку кредиту: чим довший термін, тим вища процентна ставка, оскільки підвищується ризик від неповернення кредиту та знецінення запозичених коштів у зв'язку з інфляцією);

2) розмір позички (зазвичай відсоткова ставка з крупних позичок повинна бути нижчою, ніж по дрібним);

3) витрати на формування позичкового капіталу (ці витрати складаються з депозитного відсотка та плати за кредитні ресурси, отримані в інших банках, тому чим вищою є ціна залучених і запозичених коштів, тим вищою буде процентна ставка);

4) ризик (при наданні позичок комерційні банки стикаються з кредитним ризиком (втрати від неповернення основної суми боргу) та процентним ризиком (втрати від неповернення відсотків, що сплачує позичальник за користування позичковим капіталом), тому чим вище банк оцінює ці ризики, тим вищою буде відсоткова ставка);

5) *характер застави* (якість застави прямо пов'язана з її ліквідністю, тому чим вище ліквідність майнових цінностей, що є забезпеченням кредиту, тим нижчою буде процентна ставка);

б) *характер відносин між банком і позичальниками* (для своїх постійних клієнтів у плато спроможності яких банк впевнений, процентна ставка може бути нижчою).

Тема 9. Фінансові посередники грошового ринку

Сутність та призначення фінансовою посередництва. Види фінансових посередників

Фінансове посередництво - це діяльність фінансових посередників з акумуляції вільного грошового капіталу та розміщення його серед починальників.

Призначення фінансового посередництва:

1. Можливість кредиторів розмістити у доходні активи, а позичальників оперативно мобілізувати додаткові грошові ресурси.

2. Скорочення витрат базових суб'єктів грошового ринку на формування вільних коштів, розміщення їх у доходні активи та запозичення додаткових коштів.

3. Зменшення фінансових ризиків для кредиторів і позичальників, оскільки значна їх частина перекладається на посередників.

4. Збільшення доходності позичкових капіталів завдяки зменшенню фінансових ризиків та скороченню витрат на здійснення фінансових операцій.

5. Можливість надання додаткових послуг, які здійснюють фінансові посередники.

Фінансові посередники - це особливі підприємства, які акумулюють кошти на грошовому ринку і передають їх позичальникам на комерційних засадах.

Види фінансових посередників:

1) *Банки*

2) *Небанківські фінансово-кредитні установи*

Банки як провідні суб'єкти фінансового посередництва.

Функції банків

Банк у економічному аспекті - це фінансовий посередник, який виконує комплекс базових операцій грошового ринку: мобілізацію коштів, надання їх у починки, здійснення розрахунків між економічними суб'єктами.

Функції банку характеризують банк як абстрактну економічну структуру з макроекономічних позицій, її місце в економічній системі і вплив на економічне середовище, в якому банк функціонує.

Функції банків:

1. *Трансформаційна.* Зумовлена посередницькою місією банків. Мобілізуючи вільні грошові кошти очних економічних суб'єктів і передаючи їх іншим, банки мають можливість змінювати строки та розміри грошових капіталів, фінансові ризики та здійснювати просторову трансформацію.

2. *Емісійна*. Полягає в тому, що банки можуть створювати додаткові платіжні засоби і спрямовувати їх в оборот, збільшуючи пропозицію грошей, або вилучати їх з обороту, зменшуючи пропозицію грошей. Цю функцію виконує як ЦБ, емітуючи готівкові та депозитні гроші, так і комерційні банки – емітуючи депозитні гроші через механізм грошово-кредитного мультиплікатора.

Просторова трансформація - акумулюючи грошові ресурси з різних регіонів, банки можуть спрямовувати їх на кредитування одного об'єкта, одного регіону, однієї країни.

Банківська система: сутність, принципи побудови, функції

Банківська система - це законодавчо визначена, чітко структурована сукупність фінансових посередників і ротового ринку, які займаються банківською діяльністю.

Банківська діяльність це набір посередницьких операцій на грошовому ринку, виконання яких дозволено законом спеціальним інститутам, які називаються *банками*.

Типи побудови банківської системи:

1) *Однорівнева*. Передбачає горизонтальні зв'язки між банками, універсалізацію їх операцій та функцій (характерна для слаборозвинених країн, а також для країн з тоталітарним та адміністративно-командним режимом управління).

2) *Дворівнева*. Характерна для країн з ринковою економікою та складається з двох рівнів:

верхній – центральні (емісійні) банки, які співпрацюють з банківськими інститутами та урядовими структурами. На НБУ покладено відповідальність за вирішення макроекономічних завдань у грошово-кредитній сфері:

-підтримання сталості національної валюти;

-забезпечення надійності функціонування банківської системи.

нижній – комерційні банки, клієнтами яких є підприємства, організації та населення, які співпрацюють з усіма економічними суб'єктами - учасниками грошового обороту. Саме через ці банки банківська система обслуговує народне господарство, відповідно до цілей грошово-кредитної політики НБУ.

3) *Трирівнева* (НБУ, КБ, НФКУ)

Функції банківської системи:

1) Трансформаційна

2) Функція створення платіжних засобів і регулювання грошової і грошової маси (емісійна)

3) Функція забезпечення сталості банків та грошового ринку (стабілізаційна).

Небанківські фінансово-кредитні установи

Небанківські фінансово-кредитні установи (НФКУ) - це фінансові посередники, діяльність яких не пов'язана з базовими операціями грошового ринку.

Спільні риси НФКУ та банків:

1. Функціонують у секторі опосередкованого фінансування грошового ринку

2. Формуючи свої ресурси, випускають боргові зобов'язання, які можуть, реалізовуватися на ринку як додатковий фінансовий інструмент

3. Розміщуючи свої ресурси в доходні активи, вони купують боргові зобов'язання, створюючи власні вимоги до інших економічних і суб'єктів

4. Їх діяльність, щодо створення зобов'язань і вимог ґрунтується на тих самих засадах, що і банків.

Відмінності діяльності НФКУ від банківської діяльності:

1. Не пов'язана з базовими банківськими операціями
2. Не зачіпає процесу створення депозитів і не впливає на динаміку

пропозиції грошей

3. Є вузькоспеціалізованою

Небанківські фінансові посередники:

I. Договірні фінансово-кредитні установи:

- страхові компанії;
- пенсійні фонди;
- ломбарди;
- лізингові компанії факторингові компанії.

II. Інвестиційні фінансово-кредитні установи:

- інвестиційні фонди;
- фінансові компанії;
- кредитні товариств;
- кредитні спілки.

Договірні фінансово-кредитні установи це фінансові посередники грошового ринку, які здійснюють недепозитне залучення коштів на підставі договору з кредитором (інвестором).

Страхові компанії - це фінансові посередники, що спеціалізуються на наданні страхових послуг. Їх діяльність полягає у формуванні на підставі договорів з юридичними та фізичними особами спеціальних грошових фондів, з яких здійснюються виплати страхувальникам у разі настання страхових випадків. Мобілізовані шляхом продажу страхових полісів кошти вони розміщують у цінні папери (акції, облігації) та строкові депозити.

Пенсійні фонди -- це фінансові посередники, які на договірній основі акумулюють кошти юридичних та фізичних осіб у цільові фонди, з яких здійснюють пенсійні виплати громадянам після досягнення певного віку.

Ломбардії - це фінансові посередники, що спеціалізуються на виданні позичок населенню під заставу рухомого майна. Кошти формують із внесків засновників, прибутку від їх діяльності, виручки від заставленого майна.

Лізингові компанії це фінансові посередники, що спеціалізуються на придбанні основних засобів та переданні їх в оренду для використання у виробничій діяльності з поступовою сплатою їх вартості протягом визначеного строку. Ресурси лізингові компанії формують за рахунок власного капіталу та банківських позичок.

Факторингові компанії це фінансові посередники, що спеціалізуються на купівлі права на вимогу боргу (дебіторської заборгованості). Такі компанії зазвичай створюються при банках і широко користуються банківськими позичками для здійснення своєї діяльності. Дохід факторингові компанії отримують у вигляді проценту на виплачену клієнту суму та комісії, яка розраховується на суму куплених розрахункових документів.

Інвестиційні фінансово-кредитні установи - це фінансові посередники грошового ринку , які здійснюють недепозитне залучення коштів через продаж кредиторам (інвесторам) своїх акцій, облігацій, паїв тощо.

Інвестиційні фонди (банки, компанії) - це фінансові посередники, що спеціалізуються на управлінні вільними грошовими коштами інвестиційного призначення. Вони спочатку акумулюють грошові кошти дрібних приватних інвесторів шляхом випуску власних цінних паперів, а потім розміщують їх в акції підприємств і а державні цінні папери. Доходи фондів формуються з дивідендів і процентів по цінним паперам, які є в їх портфелях, та з курсової рі шині цих паперів.

Фінансові компанії - це фінансові посередники, які мобілізують кошти шляхом продажу власних цінних паперів та спрямовують їх у позички фізичним та юридичним особам для придбання товарів споживчого чи виробничого призначення. Платіжне спрямування кредитів цих компаній сприяє прискоренню реалізації товарів та послуг.

Кредитні кооперативи (товариства, спілки) - це фінансові посередники, що працюють на кооперативних засадах і спеціалізуються на задоволенні потреб у кредиті своїх членів (підприємств малого і середнього бізнесу, фермерських господарств, фізичних осіб). Ресурси формують шляхом продажу паїв своїм членам, стягування з них внесків, банківських позичок. Мобілізовані кошти розмішують у коротко- та середньострокові позички своїм членам, а вільні кошти можуть зберігати на строкових депозитах у банках чи інвестувати у короткострокові цінні папери.

Тема 10. Центральні банки

Призначення, статус та основи організації центрального банку

Головне призначення ЦБ – це управління грошовим оборотом з метою забезпечення безінфляційного розвитку економіки.

Реалізація призначення ЦБ в економічній системі здійснюється через роль:

- емісійного банку;
- банку банків;
- органу державного управління, який відповідає за монетарну політику.

Правовий статус ЦБ - це державний орган управління з покладеними на нього особливими завданнями у сфері грошово-кредитних відносин і банківської діяльності .

Правовий статус ЦБ пов'язаний із вирішенням питань щодо його діяльності, а саме:

- визначення на законодавчому рівні завдань і напрямів діяльності ЦБ;
- формування статутного капіталу ЦБ;
- визначення взаємовідносин ЦБ з органами державної влади;
- порядок призначення і звільнення керівного складу ЦБ.

Статутний капітал ЦБ:

- 1) увесь статутний капітал належить державі (Франція, Німеччина);

2) частка статутного капіталу належить державі, а частка перебуває у власності акціонерів (Австрія, Японія, Швейцарія)

3) увесь статутний капітал є власністю приватних акціонерів (США, Італія)

Організаційна структура ЦБ визначається формою державного устрою країни (федерація або унітарна держава), національними традиціями і особливостями банківського законодавства.

Основні напрями діяльності центральною банку:

1) Емісійний центр готівкового обороту - в історичному плані, саме потреба в централізації банкотної емісії спричинила надання одному з банків статусу центрального банку. У сучасних умовах в усіх країнах банкотна емісія має *фідуціарний* характер, а в якості забезпечення використовуються державні цінні папери.

Банкотна емісія, що не забезпечується золотим запасом банку, називається **фідуціарною**.

ЦБ як емісійний центр:

- користується монопольним правом емісії банкнот і розмінної монети;
організовує виготовлення грошей;

- регулює кількість грошей в обороті;

- вилучає з обігу фальшиві та зношені гроші та здійснює їх утилізацію.

2) Банк банків - ЦБ забезпечує касове, розрахункове та кредитне обслуговування комерційних банків.

ЦБ як банк банків

1. Касове обслуговування комерційних банків:

- комерційні банки зберігають частку своїх резервів на рахунках у ЦБ;

- ЦБ видає й приймає готівку від комерційних банків.

2. Розрахункове обслуговування комерційних банків:

2. 1. Централізована платіжна система - передбачає здійснення міжбанківських розрахунків через рахунки комерційних банків, які відкриті в ЦБ

2. 2. Децентралізована платіжна система:

- передбачає розрахунки через приватні розрахунково-клірингові центри з проведенням остаточних розрахунків через ЦБ;

- передбачає розрахунки через кореспондентські рахунки, які комерційні банки відкривають один у одного.

3. Кредитне обслуговування комерційних банків:

3.1. Надання ломбардних кредитів

3.1.1. Прямий метод

3.1.2. Тендерний (аукціонний) метод:

- кількісний тендер;

- ціновий тендер.

3.2. Операції РЕПО

3. Редисконтування векселів

3) Орган банківського регулювання та нагляду у більшості країн з ринковою економікою законодавчі й нормативні акти, що регламентують діяльність ЦБ, покладають на нього відповідальність щодо регулювання банківської діяльності.

ЦБ як орган банківського регулювання:

1) Використання монетарних інструментів ч метою впливу на обсяг і структуру банківських резервів, а також на рівень процентних ставок;

2) Ухвалених положень, що регламентують діяльність банків у вигляді нормативних актів, інструкцій, директив;

3) Застосування превентивних і протекційних заходів, які спрямовані на забезпечення стабільного функціонування банківської системи га проведення ефективної монетарної політики

3.1. Превентивні заходи

- вимоги щодо розміру га структури капіталу:

- вимоги щодо ліквідності;
- вимоги щодо диверсифікації банківських ризиків;
- обмеження на деякі види діяльності.

3.2. Протекційні заходи

- рефінансування комерційних банків;
- створення систем гарантування банківських депозитів;
- формування банками резервів для відшкодування можливих втрат від проведення активних операцій.

Під *банківським наглядом* розуміють моніторинг процесів, що відбуваються в банківській системі на різних стадіях функціонування банків - ; і моменту їх створення, до моменту ліквідації.

ЦБ як орган банківського нагляду:

- визначення вимог та умов, що (обов'язковими для отримання ліцензії і здійснення нагляду за дотриманням цих вимог та умов;
- забезпечення регулювання банківської діяльності і метою мінімізації банківських ризиків;
- отримання від банків звітність для контролю та нагляду за їх діяльністю;
- здійснення інспекційних перевірок у банках;
- застосування заходів примусового впливу щодо проблемних банків;
- призупинення діяльності неплатоспроможних банків, проведення їх реорганізації або ліквідації.

4) Банкір і фінансовий агент уряду - ЦБ є головним банком щодо проведення фінансових операцій та радником уряду і питані, монетарної та фіскальної політики.

ЦБ як банкір і фінансовий агент уряду:

- здійснює касове виконання державного бюджету;
- веде рахунки уряду (казначейства);
- здійснює емісію державних боргових зобов'язань та їх розміщення на вторинному ринку

- вживає заходи щодо підтримання курсу державних цінних паперів;
- обслуговує державний борг, використовуючи наступні методи:
 - податкове фінансування;
 - боргове фінансування;
 - фінансування шляхом емісії грошей.

5) Провідник монетарної політики - ЦБ визначає та реалізує грошово-кредитну політику держави.

ЦБ як провідник монетарної політики:

1. Цілі монетарної політики

- стратегічні;
- проміжні;
- тактичні.

2. Інструменти монетарної політики

- політика відкритого ринку;
- облікова (дисконтна) політика;
- політика обов'язкових резервів;
- селективні інструменти.

Складові системи НБУ (структурні елементи):

- центральний апарат;
- територіальні управління;
- розрахункові палати;
- банкотно-монетний двір;
- фабрика банкотно-паперу;
- державна скарбниця;
- центральне сховище грошей;
- спеціалізовані підприємства та установи, необхідні для забезпечення діяльності банку;
- банківські навчальні заклади.

Система управління НБУ:

НБУ:

1) Рада НБУ (складається з 15 осіб, 7 членів призначає ВР, 7 членів призначає Президент, строк повноважень 7 років Голову НБУ призначає ВР за поданням Президента строком на 5 років):

- розроблення засад грошово-кредитної політики;
- затвердження кошторису НБУ;
- затвердження бухгалтерського балансу банку;
- право застосування вето щодо рішень Правління банку

2) Правління НБУ (кількісний та персональний склад формується Головою НБУ і затверджується Радою НБУ):

- забезпечення реалізації монетарної політики через інструменти грошово-кредитного регулювання;
- здійснення емісії грошей;
- визначення основ формування структури НБУ;
- встановлення порядку ліцензування банківської діяльності;
- видача нормативних актів.

Основні принципи функціонування НБУ:

- 1) Принцип незалежності;
- 2) Принцип президентського та парламентського контролю;
- 3) Принцип централізації;
- 4) Принцип економічної самостійності;
- 5) Принцип єдності системи банку;
- 6) Принцип вертикальної структури управління.

Функції НБУ:

1) *Емісійний центр:*

- здійснює емісію національної валюти гривні і копійок;
- організовує і регулює грошовий оборот;

- прогнозує обсяги готівкового обороту;
- встановлює правила випуску в обіг, зберігання, перевезення, інкасації та вилучення з обігу готівки;
- визначає порядок ведення касових операцій для банків, підприємств та організацій.

2) Банк банків:

- забезпечує комерційні банки готівкою;
- здійснює розрахункове та кредитне обслуговування комерційних банків шляхом впровадження:

- системи електронних платежів (СЕП);
- системи термінових переказів, що працює в режимі он-лайн;
- цінових кредитних аукціонів;
- ломбардного кредитування під заставу ОВДП;
- операції з цінними паперами на умовах прямого РЕПО;
- рефінансування банків через проведення щотижневих кредитних тендерів;
- стабілізаційних кредитів, що допомагають відновити платоспроможність банку.

3) Регулювання банківської діяльності та банківський нагляд:

- визначає порядок реєстрації банків та видачу їм ліцензій;
- встановлює обов'язкові економічні нормативи банківської діяльності та контролює їх дотримання;

- здійснює нагляд за діяльністю банків у формі безвізного нагляду і візного інспектування та визначає рейтингову оцінку діяльності банку за системою CAMEL:

- визначає порядок формування резервів на покриття ризиків;
- визначає порядок гарантування депозитів;
- здійснює заходи щодо реорганізації та ліквідації банків.

4) Банків уряду:

- співпрацює з урядом з питань монетарної, валютної, фіскальної та інших напрямів загальноекономічної політики держави;
- здійснює розрахунково-касове обслуговування уряду;
- кредитує уряд державних через купівлю державних боргових зобов'язань;
- обслуговує розміщення ОВДП та проведення платежів за ними;
- обслуговує зовнішній борг;
- складає платіжний баланс країни.

5)Провідник монетарної політики:

- розробляє основні засади грошово-кредитної політики та встановлює цільові орієнтири монетарної політики:

- рівень інфляції;
- показник грошової бази;
- показник грошової маси;
- курс гривні щодо основних валют;

- регулює обсяги грошової маси в обігу за допомогою наступних інструментів:

- політики відкритого ринку;
- політики обов'язкових резервів;
- облікової політики;
- селективних інструментів.

Тема11.Комерційні банки

Поняття, призначення та класифікація комерційних банків

Комерційний банк (у вузькому розумінні) - це фінансовий посередник грошового ринку, який виконує комплекс базових банківських операцій та має за мету отримання максимального прибутку.

Класифікація комерційних банків:

1) За формою власності:

- державні;
- приватні;
- кооперативні;
- колективні.

2) За організаційно-правовою формою діяльності:

- акціонерні товариства;
- пайові товариства.

3) За розміром капіталу:

- малі < 5млн €;
- середні 5-10 млн €;
- великі 10-30 млн €;
- найбільші >30 млн €.

4) За наявністю філій:

- багатофілійні;
- малофілійні;
- безфілійні.

5) За діапазоном здійснюваних операцій:

- універсальні;
- спеціалізовані.

6) За територіальністю :

- регіональні;
- міжрегіональні;
- загальнонаціональні;
- міжнародні.

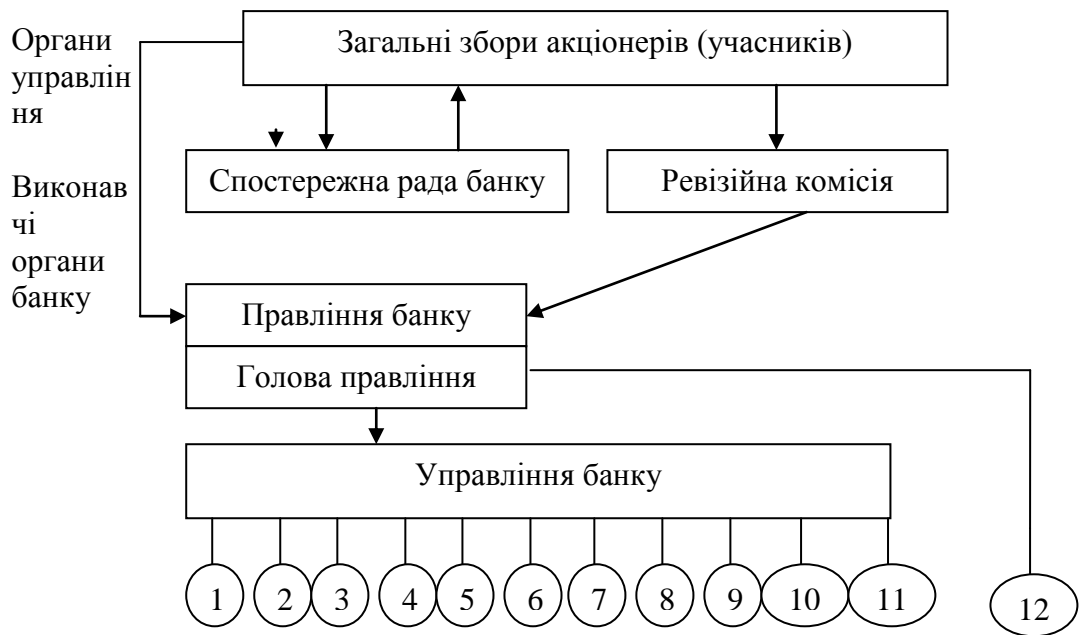
7) За приналежністю до країн:

- національні;
- іноземні;
- спільні.

Ліцензування діяльності комерційного банку:

- 1) Заява про ліцензування
- 2) Обсяг капіталу банку
- 3) Дотримання економічних нормативів діяльності
- 4) Висновки аудиторської фірми про фінансовий стан засновників
- 5) Відомості про професійну придатність керівників

Типова організаційна структура універсального комерційного банку

- 1 - управління проточування діяльності банку;
- 2 - управління маркетингу, розвитку банку і зв'язків з клієнтурою;
- 3- кредитне управління;
- 4 - валютне управління;
- 5 - управління депозитних та вкладних операцій;
- 6 - управління цінних паперів, інвестиційної та біржової діяльності;
- 7 - управління розрахунково-касового обслуговування;
- 8 - управління посередницьких операцій;
- 9 – управління філіями банку;
- 10 - управління аналізу і статистики;

11 - управління автоматизації;

12 - служби банку (відділ кадрів, бухгалтерія, юридичний відділ, адміністративно-господарський відділ).

Універсальними називають банки, які виконують широке коло операцій та охоплюють багато секторів грошового ринку.

Спеціалізованими називають банки, які виконують окремі операції чи функціонують у вузькому секторі грошового ринку та понад 50% їх активів є активами одного типу.

Характеристика банківських операцій

Банківські операції це діяльність банку, що пов'язана з виконанням банківських функцій.

1) Пасивні операції - це операції, за допомогою яких банки формують свої ресурси.

Ресурси банку це сукупність грошових коштів, що перебувають у його розпорядженні й використовуються для забезпечення діяльності банку.

Ресурси комерційного банку:

1. Власні:

1.1 Основний капітал:

- статутний фонд;
- резервний фонд;
- нерозподілений прибуток минулих років;
- спеціальні фонди, що утворюються за рахунок прибутку.

1.2 Додатковий капітал:

- резерви па страхування банківських ризиків;
- нерозподілений прибуток.

2. Залучені:

- депозитні сертифікати до запитання;

- строкові депозити;
- депозитні сертифікати;
- ощадні сертифікати;
- банківський вексель

3. Запозичені

- міжбанківські кредити;
- кредити ЦБ;
- випуск облігацій.

2) Активні операції - це операції, які пов'язані із розміщенням і використанням власних, залучених і запозичених коштів для одержання прибутку

Активні операції банків:

1) *Кредитні операції.* Полягають у проведенні комплексу дій, пов'язаних із наданням банківських позичок відповідно до принципів строковості, цільового характеру, забезпеченості та платності

2) *Інвестиційні операції.* Означають вкладення коштів у цінні папери підприємств усіх форм власності з метою отримання додаткового доходу

3) Банківські послуги - це певні дії банку, спрямовані на задоволення потреб клієнта, які не пов'язані із залученням додаткових ресурсів та мають на меті збільшення доходу від банківської діяльності.

Банківські послуги

1. Традиційні:

- депозитні;
- кредитні;
- розрахунково-касове обслуговування;
- валютні.

2. Нетрадиційні:

- лізингові;
- факторингові;
- трастові;

- гарантійні;
- посередницькі;
- нетрадиційні;
- традиційні.

Стабільність банків і механізм її забезпечення

Банківська стабільність означає здатність банку відповідати за своїми зобов'язаннями і забезпечувати прибутковість на рівні, достатньому для нормального функціонування у конкурентному середовищі.

Прибутковість як елемент банківської стабільності залежить від співвідношення доходів та витрат банку.

Показники прибутковості банку:

1) Прибутковість банківських активів (ROA) показує, скільки чистого прибутку дає одиниця активів банку

$$\text{Розрахункова формула: } ROA = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Активи банку}}$$

2) Прибутковість акціонерного капіталу (ROE). Встановлює розмір чистого прибутку, який отримують акціонери на інвестований капітал

$$\text{Розрахункова формула: } ROE = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Капітал акціонерів}}$$

3) Процентна маржа (SPRED). Показує, наскільки успішно банк виконує роль посередника грошового ринку

$$\text{Розрахункова формула: } SPRED = \frac{\text{Відсоток за позикою} - \text{Відсоток за кредитом}}{\text{Відсоток за кредитом}}$$

Фінансова стійкість банку:

1) **Мінімальний розмір статутного капіталу** – визначається згідно з нормативними вимогами.

2) **Платоспроможність** визначається як співвідношення між капіталом і активами банку, підсумованих з урахуванням їх ризиків ($N \geq 8\%$).

3) **Показник достатності капіталу** визначається відношенням капіталу до загальних активів банку, зменшених на суму створених банківських резервів ($N \geq 4\%$).

4) **Показник миттєвої ліквідності** визначається як відношення суми коштів на кореспондентському рахунку та в колі до поточних зобов'язань банку ($N \geq 20\%$).

5) **Показник поточної ліквідності** - встановлюється для визначення збалансованості строків і сум ліквідних активів та зобов'язань банку, шляхом врахування вимог і зобов'язань з кінцевим строком погашення зобов'язань, до 30 днів ($N \geq 40\%$).

6) **Максимальний розмір ризику на 1 позичальника** - визначається співвідношенням сукупної заборгованості за позичками, міжбанківськими кредитами врахованими вексями позичальника та 100% суми позабалансових виданих для позичальника, на капітал банку ($N \leq 25\%$).

Тема 12. Міжнародні валютно-кредитні установи та форми їх співробітництва з Україною

МВФ і його діяльність в Україні

Міжнародний валютний фонд (МВФ) це валютно-фінансова організація міжурядовим о співробітництва, яка у своїй діяльності об'єднує функції регулювання, фінансування, нагляду та консультування держав-членів у сфері валютно-фінансових відносин. Заснована у 1944р. на III Міжнародній валютно-фінансовій конференції (Бреттон-Вудс, США).

Функції:

- емісійна;
- дорадча;
- контрольна.

Порядок вступу України до МВФ	
Рік вступу України до МВФ	1992
Квота України у МВФ	0,7 %
Сума вступного внеску України	997,3 млн. СДР *
Умови сплати вступного внеску: - вільноконвертована валюта національна валюта	22,7 % 77,3%
Регулятивний механізм впливу України на політику МВФ	250 голосів як країна- член МВФ + 1 голос на кожні 100 тис. СДР*

*СДР - спеціальні права запозичення у МВФ - штучно створені міжнародні резервні засоби для регулювання платіжних балансів, поповнення офіційних резервів та розрахунків з МВФ. Випуск СДР розпочато з 1.01.1970 р. у вигляді спеціального запису на рахунках країн-

членів МВФ. З 1.01.1999р. СДР розраховується на базі питомої ваги "кошика" валют:

- 39% долар США;
- 32 % СВРО;
- 18 % єна;
- 11 % фунт стерлінгів.

Загальна характеристика програм співпраці МВФ з Україною:

1) Програма системної трансформації економіки. Підготовча програма, виконання якої не потребує створення складного інвестиційного апарату в країні, а її реалізація дає змогу країні й Фонду співпрацювати.

2) Програма "стенд-бай". Програма короткострокового фінансування (~ 1 рік), яка спрямована на здійснення першочергових заходів, необхідних для досягнення макроекономічної стабілізації.

3) Програма розширеного фінансування. Програма розрахована на 3 роки і спрямована на закріплення досягнень початкової стабілізації за програмою "стенд-бай".

Світовий банк

Світовий банк- це група споріднених організацій, мета діяльності яких полягає в зменшенні бідності і підвищенні життєвих стандартів країн-членів шляхом сприяння їх економічному розвитку.

Світовий банк:

1. Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР). Створено на базі багатосторонніх угод між державами в 1944р. на 111 Міжнародній валютно-фінансовій конференції (Бреттон-Вудс, США). МБРР надає довгострокові позички (15-20 років).

2. Міжнародна асоціація розвитку (МАР). Створена у 1960р. як філія МБРР з метою надання безпроцентних кредитів:

- для найменш розвинутих країн на строк до 40 років:

-для країн "третього світу"

-до 35 років.

Погашення кредитів починається з 11 року після початку їх використання.

3. Міжнародна фінансова корпорація (МФК). Створена у 1959р. з метою заохочування розвитку приватних підприємств у країнах, то розвиваються. МФК падає кредити приватним підприємствам без гарантій уряду на строк від 5 до 15 років, за умов частковою продажу акцій підприємства і МФК.

4. Багатостороння агенція гарантування інвестицій (БАГІ). Здійснює страхування капіталовкладень від політичного ризику на випадок експропріації, війни, зриву контрактів.

5. Міжнародний центр урегулювання інвестиційних конфліктів (МЦУІК). Засновано в 1966р. для сприяння припливу міжнародних інвестицій шляхом створення умов для припинення й урегулювання спорів між урядами та іноземними інвесторами.

Регіональні міжнародні кредитно-фінансові інститути

Регіональні міжнародні кредитно-фінансові інститути це установи, діяльність яких спрямована на розвиток економіки, економічного співробітництва та інтеграційних процесів у регіоні. Співпрацюють лише з країнами-членами в напрямках кредитування об'єктів інфраструктури, сільського господарства, добувної промисловості.

Регіональні міжнародні фінансово-кредитні установи

1. Міжамериканський банк розвитку (МаБР). Заснований у 1960р.

для фінансування країн Латинської Америки. Його членами є 27 країн американського регіону та 17 нерегіональних країн-членів. Штаб-квартира МаБР розташована у Вашингтоні. Він надає кредити урядам та під їх гарантію приватним підприємствам на звичайних та пільгових умовах.

Строк погашення звичайних позик від 7 до 20 років, пільгових - від 5 до 40 років (2-4% річних).

2. Африканський банк розвитку АфБР. Розпочав свою діяльність у 1966р. Його членами є 50 африканських держав і 25 нерегіональних країн-членів. АфБР надає кредити як урядовим організаціям, так і приватним фірмам. Строки надання кредитів - від 5 до 25 років (пільговий період від 1 до 6 років).

3. Азіатський банк розвитку АзБР. Розпочав свої операції з 1968р. Його членами є країни азіатсько-тихо-океанського регіону, а також 15 нерегіональних країн-членів. АзБР, як і інші банки розвитку, кредитує лише частину проекту, а в іншій частині надає гарантії за позиками або залучає кредиторів шляхом укладення угод про спів-фінансування. Строк погашення кредитів від 10 до 30 років, за пільговими - до 40 років.

Європейський банк реконструкції та розвитку

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) розпочав свою діяльність у 1991 р. Банк було створено з метою сприяння структурним перетворенням щодо створення ринкової економіки у країнах Центральної та Східної Європи. ЄБРР розташований у Лондоні, має статус міжнародної фінансової установи, до складу якої входять:

-59 держав з усіх регіонів світу:

-Європейській Союз (ЄС):

-Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) - засновано у 1958р. з метою довгострокового фінансування (20-25 років) слабо розвинутих регіонів.

Основні напрями кредитування - розвиток енергетики, транспорту, телекомунікації. Кредит надається в межах 50% від вартості проекту.

Пріоритетні напрями діяльності ЄБРР:

1) Підтримка розвитку приватного сектору;

- 2) Підтримка приватизації;
- 3) Залучення приватних інвестицій у харчову промисловість та сільське господарство;
- 4) Раціоналізація енергетичної галузі;
- 5) Розвиток малих та середніх підприємств;
- 6) Модернізація і реформа галузей інфраструктури;
- 7) Фінансування мікро-, малих та середніх підприємств.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

7. Алексєєв І.В. Гроші та кредит : навч. посібник / І.В. Алексєєв, М.К. Колісник. — К. : Знання, 2009. — 253 с.
8. Бездітко Ю.М. Валютне регулювання: навч. посіб. / Ю.М. Бездітко, О.О. Мануйленко, Г.А. Стасюк — Херсон: ОЛДІ-плюс, 2009. — 272 с.
9. Гроші та кредит : навч. посібник / О.Д. Вовчак, І.Є. Бучко, З.Р. Костак. — К. : Центр учбової літератури, 2012. — 424 с.
10. Івасів Б.С. Гроші та кредит : підручник [3-тє вид., змін. й доп.] / Б.С. Івасів. — Тернопіль : Карт-бланш; К. : Кондор, 2008. — 528 с.
11. Круш П.В. Гроші та кредит : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації / Круш П.В., Алексєєв В.Б. — К. : Центр учбової літератури, 2010. — 216 с.
12. Круш П.В. Інфляція : суть, форми та її оцінка : навч. посіб. / П.В. Круш, О.В. Клименко. — К. : Центр учбової літератури, 2010. — 288 с.
13. Михайленко В.С. Гроші та кредит : навч. посібник для дистанційного навчання / В.С. Михайленко. — К. : Університет „Україна”, 2006. — 372 с.
14. Михайловська І.М. Гроші та кредит : навч. посібник / І.М. Михайловська, К.Л. Ларіонова. — Львів : Новий Світ, 2006. — 432 с.
15. Семко Т.В. Гроші та кредит у схемах і таблицях : навч. посібник / Т.В.Семко, М.В.Руденко. — Київ : Центр навчальної літератури, 2006. — 158 с.
16. Щетинін А.І. Гроші та кредит : підручник. Видання 4-те, перероблене та доповнене / А.І. Щетинін. — К. : Центр навчальної літератури, 2010. — 440 с.

Інтернет ресурси

17. Офіційний сайт Верховної ради України : Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>.
18. Віртуальний університет Міністерства фінансів України : Режим доступу : <http://edu.minfin.gov.ua>.

НОРМАТИВНІ МАТЕРІАЛИ:

19. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000р. № 2121-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
20. Про заставу: Закон України від 02.10.1992р. N 2654-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
21. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30.10.1996р. N 448/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
22. Про іпотеку: Закон України від 05.06.2003р. N 898-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
23. Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати : Закон України від 19.06.2003р. N 979-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
24. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999р. N 679-XIV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
25. Про фінансовий лізинг: Закон України від 16.12.1997 р. №723/97-ВР (в новій редакції від 11.12.2003 р. №1381-IV) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
26. Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 20.09.2001р. №2740-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

27. Господарський кодекс України від 16.01.2003р. № 436-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
28. Конституція України прийнята на п'ятій сесії ВРУ від 28 червня 1996р № 2952-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
29. Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті : Затв. Постановою Правління Національного банку України від 21.03.2004р.
N 22 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
30. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах : Затв. Постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003 N 492 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
31. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Затв. Постановою Правління НБУ від 28.08.2001р. № 368 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
32. Положення про валютний контроль: Затв. Постановою Правління НБУ від 08.02.2000 р. №49 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
33. Положення про визначення звичайної відсоткової ставки за депозит : Затв. Постановою Правління НБУ від 23.07.1997р. № 247 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
34. Положення про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України: Затв. Постановою Правління Національного банку України від 16.12.2002р. № 508 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
35. Положення про порядок формування і використання банками резерву для відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості : Затв. Постановою Правління Національного банку України 3.12.2002р. № 505 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
36. Положення про порядок формування та використання банками резервного фонду : Затв. Постановою Правління Національного банку України від 08.08.2001р. № 334 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
37. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків: Затв. Постановою Правління Національного банку України від 06.07.2000р. № 279 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>